

Sisekaitseakadeemia

Justiitskolledž

Janno Jazõkov

**AGRESSIIVSET KRIMINAALSET KÄITUMIST
ENNUSTAVAD TEGURID**

Lõputöö

Juhendaja:

Uno Traat

Tallinn 2007

ANNOTATSIOON

Sisekaitseakadeemia Justiitskolledž	Mai 2007
Agressiivset kriminaalset käitumist ennustavad tegurid	
Töö autor: Janno Jazõkov	allkiri:
<p>Lõputöö on kirjutatud eesti keeles teemal „Agressiivset kriminaalset käitumist ennustavad tegurid”. Töö maht on 51 lehekülge, nendest neli lehekülge on lisad. Lõputöös on kasutatud 10 joonist. Võõrkeelne kokkuvõte kirjutatud vene keeles. Lõputöö koostamisel on viidatud 15 allikale.</p> <p>Käsitletud ainevaldkonda kajastavateks märksõnadeks on: kinni peetav, kriminaalne käitumine, agressiivsus, kuritegu, tähelepanu puudulikkuse ja hüperaktiivsuse häire (ADHD)</p> <p>Uurimuses on püstitatud hüpotees: agressiivse käitumise riskiteguritega inimesed satuvad sagedamini kriminaalsetele tegudele, kui teised isikud.</p> <p>Antud töö uurimusobjektiks on agressiivne käitumine ning uurimisaineks on alaealiste agressiivset kriminaalset käitumist ennustavad riskitegurid.</p> <p>Uurimustöö läbiviimisel kasutasin kvalitatiivset uurimismeetodit. Kvalitatiivse uurimuse lähtekohaks on tegeliku elu kirjeldamine, mille läbi otsin sotsiaalse fenomeni mõistmiseks vastuseid reaalsest maailmast. Uurimustöö eesmärgiks on uurida kinni peetavate isiklike kogemusi seoses kriminaalse käitumisega. Uuringu tulemusena selgub, kuidas kinni peetavad interpreteerivad enda käitumist ja kuidas tõlgendavad enda süüd toimepandud kuriteos.</p> <p>Lõputöö eesmärk ja aktuaalsus seisneb selles, et just alaealiste kuritegevuse osatähtsus, ka raskete kuritegude osas on suhteliselt kõrge. Igale toimepandud õigusrikkumisele peab järgnema kogukonna ja riigipoolne hinnang sooritatud teole. Alaealist tuleb mõjutada ja kasvatada nii, et ta ei paneks toime kuritegusid.</p> <p>Lõputöö praktiline tähendus seisneb selles, et kui vanglaametnikul on vastavad vajalikud psühholoogilised teadmised ja ta oskab neid oma igapäevases töös rakendada, siis suudab ta vältida paremini konfliktseid ja pingelisi olukordi. Tundes isiksushäirete omaseid kriteeriume, saab nende isikute tegudest paremini aru ja võimalus nende käitumist adekvaatsemalt analüüsida ning võtta tarvitusele vajalikud abinõud, aidata neid kaasates töösse vastava spetsialisti. Ainult juhul kui vanglaametnike ning sotsiaaltöötajate vahel tekib tihe koostöö, võib loota, et olukord, mida me näeme täna hakkab paranema.</p>	

SISUKORD

ANNOTATSIOON.....	2
JOONISTE LOETELU	4
SISSEJUHATUS	5
1. PEATÜKK: PROBLEEMI SEADE.....	6
1.1. AGRESSIIVSUS	6
1.1.1. Agressiivsed lapsed.....	8
1.1.2. Agressiivsuse ilmingud imikueast noorukieani.....	8
1.1.3. Seos lapsea agressiivsuse ja hilisema vägivaldsuse vahel.....	11
1.2. AGRESSIIVSUSE TEKKIMISE VÕIMALIKUD PÕHJUSED JA SOODUSTEGURID	12
1.2.1. Temperament ja emotsionaalne regulatsioon.....	12
1.2.2. Sotsiaalsete oskuste puudujäägid ja tundlikkus.....	13
1.2.3. Kõrge enesehinnang	13
1.2.4. Perekond.....	14
1.2.5. Eakaaslaste mõju	15
1.2.6. Naabruse mõju.....	16
1.2.7. Meedia mõju	17
1.2.8. Alkohol ja narkootikumid.....	17
1.3. TÄHELEPANU PUUDULIKKUSE JA HÜPERAKTIIVSUSE HÄIRE (ADHD)	21
1.3.1. Häire iseloomulikud tunnused	22
1.3.2. Tähelepanu puudulikkuse ja hüperaktiivsuse häire (ADHD) võimalikud tekkepõhjused.....	24
1.3.3. ADHD tähendus isiksuse kriminaalsele arengule	25
2. PEATÜKK: UURIMUSE METODOLOOGIA PROGRAMM	27
2.1. UURIMUSE EESMÄRK	27
2.2. UURIMUSE OBJEKT	27
2.3. ANDMETE KOGUMINE	28
2.4. KOGUTUD ANDMETE ANALÜÜSIMISEMETOD	28
2.5. UURIMUSE VALIM	29
3. PEATÜKK: UURIMUSE TULEMUSED JA ANALÜÜS	33
3.1. KINNI PEETAVATE JUTUD LAPSEPÕLVEST JA PEREKONNAST.....	33
3.2. SUHTED KOOLIS	36
3.3. ALKOHOLI JA NARKOOTIKUMIDE TARVITAMINE	38
3.4. SÕPRADE MÕJU	40
3.5. AGRESSIIVSUS JA FÜÜSILINE VÄGIVALD.....	41
3.6. KINNI PEETAVA ARVAMUS TOIMEPANDUD KURITEOST.....	42
ARUTELU JA KOKKUVÕTE	44
PE3IOME	46
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU.....	47
LISA 1	48

JOONISTE LOETELU

Joonis 1. Õpilaste osakaal, kes on olnud purjus enam kui 20 korda elu jooksul. Lk 19.

Joonis 2. Õpilaste osakaal, kes on vähemalt korra elus suitsetanud kanepit. Lk 20.

Joonis 3. Õpilaste osakaal, kes oli katsetanud uimastiga/olnud purjus 12-aastasena või nooremana (% neist õpilastest, kes omasid kogemust antud ainega). Lk 21.

Joonis 4. Registreeritud kuriteod 2003 – 2006. Lk 48.

Joonis 5. Alaealiste toime pandud kuritegude arv kindlaks tehtud kahtlustatavaga kuritegudes aastail 2003-2005. Lk 48.

Joonis 6. Kuritegudes kahtlustatavate vanuseline jaotus. Lk 49.

Joonis 7. Intervjueeritavate kinni peetavate osakaal, kes tarvitasid alkoholi, narkootikume ja suitsetasid. Lk 49.

Joonis 8. Intervjueeritavate kinni peetavate osakaal toimepandud kuritegude järgi. Lk 50.

Joonis 9. Intervjueeritavate kinni peetavate osakaal vanemate olemasolu järgi. Lk 50.

Joonis 10. Intervjueeritavate kinni peetavate osakaal elukoha järgi. Lk 51.

SISSEJUHATUS

1990ndate algul muutus meie taasiseseisvunud riigis kuritegevuse kõrge tase aktuaalseks. Kuritegevus ei ole probleemiks mitte ainult meie arenevas ühiskonnas, vaid ka arenenud ühiskondades mujal maailmas. Ühest küljest on kuritegevuse kõrge tase tingitud suurtest muutustest ühiskonnas. On inimesi, kes paratamatult jäävad jalgu aina kiirenevale elutempole, ei suuda leida oma kohta elus ning seetõttu satutakse sageli kuritegelikule teele. Alaealiste õiguserikkujate mõjutamiseks võetakse vastu mitmesuguseid programme ja arengukavasid, rakendatakse erinevaid institutsioone astumaks tegevusse alaealiste kuritegevuse vastase võitlusega. Valitsus kiitis heaks 26.10.2006 alaealiste kuritegevuse vähendamise arengukava aastateks 2007-2009, mis näeb ette parandada ennetustööd ning tõhustada eritingimusi vajavate õpilaste koolide tegevust. Kuid praegusel ajal tegeldakse ennetustööga veel suhteliselt vähe. Siinkohal on tähtis roll riskigruppidega tegelemisel. Kui teha üldistusi, siis suur osa erikoolide kasvandikest satub peatselt kriminaalsele teele. Kui see protsent on suur, siis tuleks pöörata rohkem tähelepanu kasvatusel sellistes koolides, tuleks luua nendele inimlikud elutingimused ning aidata neil leida huviala, mis köidaks lapsi niivõrd, et nad pööraksid alatiseks selja võimalikule kuritegelikule käitumisele. Ent mis on need tegurid, mille tõttu üks laps satub erikooli ja võimalik, et sealt ka kuritegelikku maailma? Miks käitub mõni näiliselt korralikust perekonnast pärit noor inimene üldsuse mõistes paheliselt, nii et ollakse sunnitud teda tema tegude tõttu ühiskonnast eraldama – vangistama, mis paraku võib saada kuritegeliku nõiarongi alguseks? Milliste eeldustega inimesed võivad suurema tõenäosusega sattuda kuritegelikule teele? Mis on neis erikoolide õpilastes, kes hiljem hakkavad varastama, vägivaldsema või tapma, erinevat nendest, kellest saavad korralikud perekonnainimesed? Arenemas on selline kriminoloogia haru nagu arengukriminoloogia. Selle ülesandeks on välja selgitada sellised isiksusesisesed ja välised tegurid, millede olemasolu põhjal võib isiku puhul juba lapseas väita, et temast võib teatud tõenäosusega saada potentsiaalne kurjategija. Käesolevas töös tuginen eelkõige USAs ning mõningates Euroopa riikides teoreetilistele seisukohtadele. Tänapäevane arengukriminoloogia pakub välja mitmeid isiksusesisesed ja väliseid faktoreid edaspidise kriminogeense käitumise ennustajana.

1. PEATÜKK: PROBLEEMI SEADE

1.1. Agressiivsus

Mida pidada agressiivsuseks? Üks võimalikest definitsioonidest kõlab järgmiselt: **agressiivsus on käitumine, mis on suunatud teise isiku vastu, eesmärgiga teha kahju või põhjustada vigastust** (Берон, Ричардсон 1997). Määratluse järgi on agressiivsus seega käitumine, mitte aga mõte või idee olla kellegi suhtes vägivaldne.

Agressiivsuse uuringutel on pikk ajalugu, kuid ilmselt kolmekümnendate aastate lõpus esitatud agressiivsuse frustratsiooni mudel üldse esimene, mida sai teaduslike meetoditega kontrollida ja uurida. Märkimata ei saa jätta agressiivsuse arengu uurimise olulisust ka sotsiaalses mõttes, sest näiteks alates 80-ndatest aastatest on USA-s ligi kaks korda suurenenud just 14-17 aastaste poolt sooritatud mõrvade arv (Snyder, Sickmund 1995).

Agressiivse käitumise olulisim uurimistöö eesmärk on tema arengut mõjutavate tegurite kirjeldamine. Alljärgnevalt vaatleme lähemalt, millised on olulisemad agressiivse käitumise arengu seaduspärasused ja faktid (Loeber, Hay 1997):

- Agressiivsuse väljendus muutub oluliselt väikelapsest noorukieani ja muutustel on selged soolised erinevused.
- Teatud vanuses (vähemalt poistel) on agressiivsus normaalse arengu näitaja, mis võib, kuid ei pruugi areneda välja kõrgeks agressiivsuseks täiskasvanud eas.
- Agressiivsus indiviidi tasemel ei arene alati ühtemoodi (mõnedel on agressiivsuse areng pikaajaline, mõnedel mitte).
- Agressiivsus sisaldab nii kognitiivseid kui emotsionaalseid komponente. Varase agressiivsuse avaldumise korral on tegu nn raske temperamendiga ja nõrga emotsioonide regulatsiooniga. Sellise kombinatsiooni tekkimise eelduseks: on madal intelligentsus, lugemisprobleemid, tähelepanuprobleemid (sealhulgas hüperaktiivsus). Agressiivsuse arengut soodustavateks üldisteks teguriteks on sotsiaalse kognitsiooni puudulikkus, vaimsed skeemid, agressiooni soosiv hoiak, vähenenud tundlikus, madal enesehinnang.

Agressiivsuse etioloogias on võimalik eristada pika- ja lühiajalisi protsesse. Pikaajaliste protsesside all mõeldakse bioloogilisi mõjusid, lühiajaliste protsesside all – perekonna ja sõprade mõju ning sotsiaalseid suhteid. (Hay, Loeber 1997)

Paljud teadlased on juba aastakümneid püüdnud selgitada agressiivsuse olemust ja seda, miks mõned inimesed käituvad teatud olukordades agressiivselt ning kui loomulik ja normaalne on agressiivsus inimloomuses. Kuid ometi ei ole vägivald maailmas vähenenud. Üha tõsisemaks probleemiks on kujunemas laste agressiivsus ja vägivaldne käitumine. Laiemas kontekstis mõistetakse agressiivsuse all selliseid sotsiaalseid nähtusi nagu rassism, seksism, vaesus. Agressiivsusele ajendavateks teguriteks on kerge ligipääs tulirelvadele, meelemürkide kuritarvitamine, diskrimineerimine, sallimatus, koduvägivald, varased ja abieluvälised rasedused, poolikud perekonnad ja üksijäetud lapsed (Ranne 1998). Agressiivsuse teoreetilised selgitused said alguse seisukohtadest, milles rõhutati agressiivsuse bioloogilist ettemääratust. Sellele järgnes Freudi õpetus, milles käsitleti agressiooni kui avalikku surmainstinkti väljendust. See õpetus on tänaseks ümberlõkatud. Uuemad uuringud pärinevad etoloogidelt, kes vaatlevad agressiivsust kui sünnipäraselt organiseerunud reageeringut, mis vallandub igas isendis mingi välise mõju tagajärjel.

Agressiivsus on väga lai mõiste ning seda võib käsitleda väga mitmeti. Agressiivsuse seletamisel ja ennustamisel ei saa lähtuda ainult ühestest teguritest. Alles siis, kui agressiooni õhutavad üksiktegurid on koondunud üheks tervikuks, on suure tõenäosusega oodata agressiivset ja vägivaldset käitumist.

Kuna inimese käitumine on terviknähtus, siis ei saa ka agressiivsust vaadelda lahus muust sotsiaalsest arengust ning arengu tingimustest. Inimene on kogu elu muutuv ja teisenev olend. Inimlik areng on läbi elu kulgev protsess, milles igal perioodil on määrav tähendus. Kogu arenguprotsess peab kulgema selliselt, et väike inimolend, kes esialgu reageerib vaid hetkesituatsioonidest lähtuvalt, omandab need käitumisnormid, mis aitaksid tal sujuvalt ja valutult sisse elada täiskasvanute ühiskonda ning saada täisväärtuslikuks ühiskonnaliikmeks.

1.1.1. Agressiivsed lapsed

Lapse agressiivse, vägivaldse või isegi kriminaalse käitumise väljakujunemisel võivad olla väga erinevad põhjused. Psühholoogiaalased uurimused näitavad, et agressiivseks ja kättemaksuhimuliseks muutuvad eelkõige: 1) ümbritseva keskkonnaga mittekohanevad lapsed. Kartusest ja oskamatuses suhelda luuakse enda ümber vaikimise kaitsemüür ning hoitakse teistest eemale; see tekitab suuri sisepepingeid; 2) lapsed, kes ei suuda täita neile esitatud nõudmisi; selle tõttu kaotatakse eelkõige sõprade poolehoid. Tekib vajadus end taas esile tõsta või oma olemasolu tõestada, et võita tagasi kaaslaste silmis kaotatud positsioon. Vahendeid valimata võib see kergesti jõuda agressiivsuseni; 3) lapsed, kes püüavad imiteerida mingit käitumist, valivad selleks aga negatiivse eeskuju; 4) lapsed, kes oma kesiseid vaimseid võimeid varjavad tooreste füüsiliste võimetega; 5) lapsed, kes püüavad vabaneda ülemäära rangest kodusest kasvatuses, pidevast kontrollist, iseseisvuse piiramisest, mittemõistmisest jne. Siit saab alguse hulkumine, koduse režiimi rikkumine, üleolevus, iseteadvus, kujuneb teisi oma võimule allutav agressiivne inimene. (Ranne 1998)

Kas kaasasündinud eelsoodumus vormitakse agressiivsuseks, sõltub eelkõige siiski keskkonnast, kus laps kasvab, ehk siis kodust, vanematest, sõpradest, klassikaaslastest. Kõik varases eas kogetud emotsioonid, nii head kui halvad, talletuvad inimese alateadvusse. Agressiivsus on käitumisviis, mis ei puhke niisama mingil arenguetapil, see ei ole ka murdeea loomulik iseärasus. **Agressiivsus on õpitud käitumine.** Enamikul juhtudel pannakse sellele alus juba väga varases eas. Suurim risk agressiivseks muutuda peitub seega inimese enda vägivaldses ja jõhkras lapsepõlves.

1.1.2. Agressiivsuse ilmingud imikueast noorukieani

Imikueas kerkivad esimesed agressiooniilmingud esile seoses imiku esimeste kokkupuudetega sotsiaalse maailmaga. Enamik imikutest näitab märke frustratsioonist ja pahameelest, kusjuures puuduvad märgatavad erinevused tüdruk- ja poisslaste käitumises. Osaline näomiimika, mis on sarnane täiskasvanu pahameele väljendamisega, on eristatav juba 3-kuusel imikul. Elu teisel poolaastal, kui laps hakkab mõistma seost põhjuse ja tagajärje vahel, on negatiivsete emotsioonide väljendamine märgid juba selgemini

märgatavad. 12-kuuselt tekitavad nähtused, mis vanemate indiividide seas viivad konfliktini, kas protesti või kättemaksu. Kuigi puuduvad konkreetsed tõendused, et imikueas on poisitel ja tüdrukutel erinevad agressiivsuse ennustajad, on siiski mõned märgid sugudevahelises erinevuses emotsionaalse väljenduvuse ja enesekontrolli osas, mis võivad ennustada hilisemaid probleeme agressiivsusega. Weinberg ja Tronick (1997) jälgisid käitumist emaga esimestel elukuudel. Nad väitsid, et poisid on emotsionaalselt labiilsemad kui tüdrukud ja väljendavad selgesti nii positiivseid kui negatiivseid emotsioone. Tüdrukud oskavad oma emotsionaalsust paremini reguleerida, samas kui poisitel sõltub see suurel määral ema sisendusest. Imikueas väljendavad poisid sagedamini viha kui tüdrukud (Hay, Loeber 1997).

Teisel ja kolmandal eluaastal on märgid iseloomujoontest ning täiskasvanute ja eakaaslaste vastasest agressiivsusest selgesti märgatavad, nagu ka sugudevahelised erinevused, kuigi üldine pilt tüdrukute ja poiste kohta on sarnane. Varases lapseas on konfliktid vältimatud, kuid need ei esine kuigi ägedalt. Uurimused näitasid, et tüdrukud ei sattunud nii sageli oma eakaaslastega konflikti kui poisid. Samasoolised grupid satuvad kergemini konflikti kui vastassoolised. Vanemad, eriti isad väidavad, et paari- kolmeaastased poisid näitavad rohkem märke agressiivsusest kui samaealised tüdrukud. Vastupidiselt sellele märkisid õpetajad ja vaatlejad, et tüdrukud, kellel puudus lähedussuhe emaga, on raskema iseloomuga kui poisid ja need tüdrukud, kellel on emaga lähedased suhted. Teises uurimuses tuli välja, et emad nägid tütreid agressiivsematena kui poegi. (Hay, Loeber 1997)

Soolised erinevused agressiivsuse tasemes muutuvad märgatavamaks 3. ja 6. eluaasta vahel, mil lapsed hakkavad enam kokku puutama omaealistega (lasteaed, hiljem kool). Poisid näitavad füüsilise agressiivsuse kõrgemat taset (nt. teistelt asjade ära võtmine, käsutamine), kui tüdrukud. Sugudevahelised erinevused on vähem nähtavad õdede-vendade kui eakaaslastega käitumise puhul: nii tüdrukud kui poisid väljendavad oma käitumises õdede-vendadega suhteliselt kõrget füüsilise agressiivsuse taset. Sagedast tülitsemist õdede-vendade vahel ei tohiks seetõttu pidada tingimata kohanematuse üheks vormiks. Kiusliku käitumisega laste seas tehtud uurimused näitasid, et väga konfliktid suhted õdede-vendadega suurendavad tõenäosust, et laps hakkab koolis agressiivselt käituma. (Hay, Loeber 1997)

Varastel kooliaastatel võib paljude lastega juhtuda, et nad hakkavad teiste laste ja loomadega õelalt ümber käima, mis on käitumishäire üheks sümptomiks. Seda võib vaadelda kui agressiivsuse algset tunnusemärki, millest võib alguse saada teiste agressioonivormide kujunemine.

Noorukieas ja varases täiskasvanueas leiavad aset mõningad muutused isiku agressiivsuse tasemes ja ilmingutes. Esiteks võib agressiivsuse tase kokkupõrkes tõusta määrani, mil isik tekitab kehavigastusi või koguni tapab teise inimese. Seda osaliselt selle tõttu, et vanuse suurenemisega kaasneb noorukil füüsilise jõu tugevnemine, osalt aga relvade kerge kättesaadavuse tõttu. 1993.aastal USA-s läbiviidud uuringute põhjal selgus, et Ameerika kooliõpilaste arv, kes kannavad relva, kasvab järsult 6. (24%) ja 9. klassi (48%) vahel. Siinkohal tuleb muidugi tõdeda, et selline suhe on USA-s, meil siin vaevalt et sellist asja juhtuda saab, et pooled põhikooli õpilastest omavad relvi. (Hay, Loeber 1997)

Teiseks muudatuseks noorukieas on omaealiste koondumine gruppidesse, et sooritada vägivaldseid tegusid, näiteks nooremate õpilaste sundimine tegema midagi vastu nende tahtmist (nt. teiste kohta andmete andmine, mingi eseme loovutamine vms.). Grupisesed suhted võivad asetada agressiivsuse ja teised kuritegeliku käitumise vormid sellisele positsioonile, et need võivad grupi liikmele näida normaalse, kui mitte lausa ainuõige käitumisviisina. Grupid tegutsevad sageli oma naabruskonnas, aga ka koolis. On teada, et noored, kes liituvad sellise grupiga, puutuvad rohkem kokku vägivaldaga, kui need, kes seda ei tee. Koolides eksisteerivad grupid on seotud ühiskonnas eksisteerivatega. Gruppidevahelised võitlused, võrreldes üksikisikute vaheliste kaklustega, toovad kaasa rohkem vigastusi. Gruppide olemasolu on seotud tulirelvade kerge kättesaadavusega ning vägivald ja õigusrikkumiste kõrge tasemega.

Kolmandaks – kuna noorukil füüsiline jõud kasvab, siis nii mõnigi neist ründab või lööb vanemat (tavaliselt ema) või õpetajat. Noorukieas tekivad kergesti konfliktid vanematega.

Neljandaks kasvab vastassugupoolte vaheline agressioon. Koolieas ja mürsikueas veedavad enamus poistest ja tüdrukutest enamuse oma ajast mõlemasooliste kaaslaste seltsis ning tavaliselt tekib valdav osa konfliktidest samasoolistega. Kooliealiste tüdrukute omavahelistes konfliktides esineb samal tasemel füüsilist agressiivsust nagu samaealiste poiste omavahelistes konfliktides. Noorukieas muutuvad tüdrukute omavahelised

konfliktid vähem vägivaldseteks. Samas sagenevad vastassugupoolte vahelised konfliktid. Niipea kui saavad alguse kohtamised, muutub sugudevaheline vägivald aina tavalisemaks. Võib esineda suntsuhteid, mis kulmineerub oma kaaslase vägistamisega. Selles eas alustavad noormehed sageli ka võõraste tüdrukute vägistamist.

Viiendaks, seoses seksuaalse küpsemisega võivad noored saada lapsevanemateks ja võivad tarvitada oma laste kallal füüsilist vägivalda. Partneri kuritarvitamine võib nende jaoks tavaliseks muutuda. Mõningad uurimused väidavad, et kõrge agressiivsusega inimesed, kes varases eas küll loobuvad kuritegelikust elust, võivad oma agressiivsed impulsid hiljem perekonnaliikmete vastu suunata. (Hay, Loeber 1997)

1.1.3. Seos lapsea agressiivsuse ja hilisema vägivaldsuse vahel

Uurimuste põhjal on jõutud järeldusele, et füüsiline agressiivsus on tugevaim elu varases perioodis ja selle tase hakkab langema noorukieas. Tõsisem vägivald seevastu suureneb vanuse suurenedes, eriti noorukieas. Oma kõrgpunkti saavutab vägivaldsus noorukieas või varases täiskasvanueas ning hakkab siis aastate jooksul vähenema. Hollandis tehti uurimus, kus võrreldi vägivaldsuse taset erinevatel vanuselistel perioodidel. Selle põhjal leiti, et isiksuse vägivaldsus tugevnes võrreldes eelneva vanuselise perioodiga 26,3% võrra 14–15 ja 16–17 vanuselt ning jäi pidama 19,9% 18–19 vanuselt ja 16,7% 20–21 vanuselt. Naiste puhul jõuab agressiivsus oma kõrgpunkti pisut varem, s.o. 14–16 eluaastal. (Hay, Loeber 1997)

Varases noorukieas esinev agressiivsus ennustab edasist seksuaalsete ja vägivallakuritegude sooritamist, mitte niivõrd varavastaste kuritegude sooritamist. Arvatakse ka, et sagedane mängurelvadega mängimine lapsepõlves on seotud hilisema relvakasutamisega.

Selline edaspidise agressiivsuse ennustamine on paraku pisut ebatäiuslik, kuna on indiviide, kes on varases eas agressiivsed, kuid ei tarvita edaspidi vägivalda, ning vastupidi – on täiesti mitteagressiivseid lapsi, kes hiljem muutuvad vägivaldseteks. Kuid enamasti on

siiski vägivaldselt käituvad täiskasvanud olnud lapsepõlves agressiivsed. Näiteks Farrington (1978) näitas, et umbes 10-st vägivaldakuriteo eest karistatud ca 21-aastasest mehest 7 olid olnud 12 – 14 aastase kõrge agressiivsuse tasemega. (Hay, Loeber 1997)

1.2. Agressiivsuse tekkimise võimalikud põhjused ja soodustegurid

1.2.1. Temperament ja emotsionaalne regulatsioon

Klassikalised agressiooniteooriad on tähelepanu pööranud agressiivse käitumise seostele viha ja frustratsiooni tunnetamisega. Nende emotsioonide kontrollimisvõime on omadus, mis omandatakse sotsialiseerumise käigus, see ei tule automaatselt. Iseloomu ägedus ja äkiline reageering frustratsioonile on omased väikelastele. Koolilastel on juba arenenud enesekontrollivõime, mis võimaldab neil hakkama saada viha ja frustratsiooni mahasurumisega. Tüdrukud omandavad viise, kuidas oma viha peita, eriti täiskasvanute eest. Mõnel lapsel on aga siiski probleeme emotsioonide ja impulsside kontrollimisega. (Penthin 2001)

Individuaalsed erinevused iseloomudes tõusevad esile väga varakult. Juba imikueas on raske mõnd last maha rahustada, tal on probleeme ümbritseva sotsiaalse elu mõistmisega ning tema kohta võib kasutada väljendit “raske iseloom”. Selle puhul lisanduvad väikelapseeas sagedased ema–lapse vahelised konfliktid. Mõningad varakult esile tulevad iseloomujooned võivad olla kaasasündinud. Kaksikute puhul täheldasid vanemad, et nad väljendasid sarnaselt ärrituvust ja negatiivseid emotsioone, mis viitab selle omaduse geneetilisele päritolule. Samas olid imikute reaktsioonid frustratsioonile erinevad, mis näitab, et varased reaktsioonid maailmale võivad olla mõjutatud esimestest sotsiaalsetest kogemustest.

Nagu juba varem öeldud, on poistel sagedamini probleeme enesekontrolliga kui tüdrukutel. Raske iseloom on seotud käitumishäirete ja agressiivsusega, kuid seda võivad mõjutada ka ema–lapse suhte lähedus, kodune sotsiaal-majanduslik olukord, lapse enneaegne sünn. Kontrollimatu, impulsiivne käitumine hilisemas lapsepõlves on seotud

mõningate käitumishäiretega, impulsiivsus lapsepõlves ennustab alaealist õigusrikkumist. (Hay, Loeber 1997)

1.2.2. Sotsiaalsete oskuste puudujäägid ja tundlikkus

Spetsiaalsed sotsiaalsete oskuste puudujäägid võivad tingida selle, et lapsel on raskusi mitteagressiivsete lahenduste leidmisel kaaslastega tekkinud lahkhelides. Agressiivsed lapsed ei suuda leida otsest lahendust probleemidele ja mõistavad sageli teiste kavatsusi valesti. Nad kalduvad arvama, et nende kaaslastel on agressiivsed kavatsused ning reageerivad sellele vastavalt, mis suurendab tõenäosust, et teine tõepoolest hakkab agressiivselt käituma. Sellised valestitõlgendamised viivad kergesti konfliktini ja võib kaasneda ka kaaslaste hulgast eemaletõukamine.

Negatiivsete tõlgenduste tõttu tekivad probleemid ka lapse ja vanema vahel. Agressiivse lapse sotsiaalsed puudujäägid on seotud sellega, et last on minevikus halvasti koheldud. Lapse tundlikkus isolatsiooni puhul võib põhjustada emotsionaalseid ja käitumishäireid. Tundlikkus on märk lapse varajasest eemaletõrjutusest (nt. lapse füüsiline kuritarvitamine) või varjatud eemaletõrjutusest (emotsionaalne hooletusse jätmine), mida laps on tunnetanud. Mõnikord on lapse hirm saada teiste poolt tõrjutuks tingitud sellest, et ta on tundnud seda vanemate poolt, kuna need on teda halvasti kohelnud või kaotanud emotsionaalse sideme temaga. (Hay, Loeber 1997)

1.2.3. Kõrge enesehinnang

On autoreid, kes väidavad, et madal enesehinnang on see, mis loob isiksuses soodsa pinna agressiivsuse arenemiseks. Sellel teorial on aga väga nõrk empiiriline alus. Vastupidiselt on paljud arvamusel, et agressiivsetel indiviididel on kõrge enesehinnang. Sellised inimesed kipuvad oma saavutuste ja omadustega kiitlema ning kui keegi julgeb nende egot materdada (nt. halvaks panu või lugupidamatuse väljendamisega), on nendepoolseks

vastuseks agressiivne käitumine. Lapse puhul on aga raske vahet teha, kas tal on kõrge või vastupidi – madal enesehinnang. (Hay, Loeber 1997)

1.2.4. Perekond

Maailmas on tehtud selles vallas palju uurimusi, siinkohal on mõttekas esile tõsta mõningaid väiteid. Näiteks võib väita, et lapse sotsiaalse arengu hälvete üks kindel põhjus on lagunened ja väär-suundumustega perekond. Tavaliselt 1) annavad vanemad sellistes peredes otsest negatiivset eeskujut (alkoholism, kriminaalne käitumine); 2) vanemad väärtustavad pseudoväärtusi, suhtuvad skeptiliselt töökusse, aususse jne. Sellistes peredes muretsetakse rohkem vahelejäämise, mitte niivõrd reeglite rikkumise endi pärast; 3) vanemad näevad lastes kõigi oma ettevõtmiste segajaid. Siit saab alguse vastutustundetu suhtumine lastega seotud kohustustesse, soovimatus tegelda oma laste kasvatamisega.

Levinud arusaam perekonna privaatsusest puutumatuses raskendab väärkohtlemise kindlakstegemist ja sekkumist. Perekonda vaadatakse kui väikest gruppi, mille üheks iseloomustavaks tunnuseks on suletus. Pere pakub kaitset oma liikmetele ja seal on omad saladused, mida ei taheta võõrale avalikustada. Väljastpoolt pereellu sekkumine on sisuliselt perekonna reeglistiku rikkumine, tema konfidentsiaalsete piiride ületamine. Seepärast püüab pere ise oma probleeme lahendada või nendega kohaneda. Üldlevinud on arvamus, et pere peab ise oma asjadega hakkama saama ja kellelgi pole õigus väljastpoolt sekkuda. (Soonets jt 1997)

Muret teeb lastevastane vägivald perekonnas, mis võib olla vaimne, füüsiline või seksuaalne. Samas ei mõjuta last ainult vanemate kasvatusmeetodid, vaid ka nende omavahelised suhted. Perekonnasisesed lõhed, vanemate omavahelised konfliktid ja tülid, vaenulik kodune atmosfäär – need on kindlad lapse psüühikat traumeerivad tegurid. Sagedasti esinevad kasvatusvead (tõrjutus, egotsentrism, ülekasvatus, vähene nõudlikkus, liigne hellitamine) on lapse sotsiaalse väärastumise põhjused. Need võivad avalduda raskestikasvatatavuses ning selle võimalikus jätkus – agressiivsuses, vägivaldas, seaduserikkumises, meelemürkide tarvitamises. Juba lapsena võidakse vajada sotsiaalabi. (Ranne 1998)

Emal – lapse vaheline mitteüllaldane lähedussuhe imikueas võib põhjustada hilisemaid käitumisprobleeme, mis eriti poiste puhul võtavad agressiivse kuju (Hay, Loeber 1997).

Eelkooliea ja kooliea jooksul tuleb igas peres ette distsipliiniga seotud konflikte, mis mõnes perekonnas võivad võtta üpris tõsise kuju. Mõned vanemate poolt kasutatavad kasvatusmeetodid on sellised, mis kutsuvad lapses esile hilisema vägivaldsuse ja agressiivsuse. Sellisteks kasvatusmeetoditeks on näiteks mingiks tegevuseks sundimine, füüsiline karistamine või karistuslik distsipliin ning loomulikult ka lapse seksuaalne kuritarvitamine. Samas oleks tarvis vahet teha, kas karmi distsipliini kasutati lapse juures ka enne, või alles seetõttu, et laps käitus agressiivselt ega kuuletunud normaalsele suhtlemisele. Lapsevanema psüühilised häired (depressiivsus, antisotsiaalne käitumine) võivad häirida lapse kasvatust ja seega mõjutavad otseselt hälbiva käitumise arengut järglastes.

Oma mõju võib olla ka perekonna struktuuril. On uurimusi, mille põhjal võib väita, et paljud agressiivsed lapsed on üles kasvatatud ühe vanema poolt. Väidetakse, et võib 75% tõenäosusega kinnitada, et laps, keda kirjeldatakse kui kergesti kaklustesse sattuvat, pärineb ühe vanemaga perekonnast. Kuid selle aspekti juures mängib oma rolli ka naabus. (Hay, Loeber 1997)

Agressiivsust saab kõige edukamalt ennustada erinevate perekonnas esiletõusvate riskifaktorite abil. Näiteks on kõige ohtlikemateks näitajateks vanemate vähene huvi lapse õppimistulemuste vastu, autoritaarsed vanemad, kuriteos süüdimõistetud lapsevanem ning karm kodune kasvatus. Need faktorid võivad esile kutsuda vägivaldsuse ja agressiivsuse arengu lapseas. Ohtlik on ka ema tujukas käitumine oma imikueas lapsega.

1.2.5. Eakaaslaste mõju

Laste kasvades muutuvad nende mängud kaaslastega. Sõbrad olekski nagu selleks, et nendega vaielda ja tülitada. Suuremaks saades muutub füüsiline agressiivsus harvemaks ja last, kellel on sageli teistega lahkkelid, ei peeta enam sõbraks. Väga agressiivsed lapsed

tõrjutakse kaaslaste poolt eemale. Selline eemaldumine hakkab toimuma umbes 6-aastaste laste seas ning see ennustab edaspidiseid negatiivseid tagajärgi. Ilmselt viib lapse kaaslaste poolt tõrjumiseni mitte ainult agressiivsuse olemasolu, vaid ka positiivsete iseloomujoonte vähesus. On lapsi, kes mõnele meeldivad ning on samaaegselt teistele vastumeelsed. Sellised lapsed võivad väljendada agressiooni, kuid samas seltsivad nad teistega. Agressiivsed lapsed, kes on kaaslaste poolt eemaletõugatud, ilmutavad sagedamini erinevaid käitumishäireid kui need, kes saavad seltskonnas talutavalt läbi.

Kui 10-aastane laps kogeb kaaslaste poolt hüljatust, on tõenäoline, et paari aasta pärast seob ta end antisotsiaalsete eakaaslastega, see on omakorda seotud nii avaliku kui ka varjatud kuritegeliku käitumisega (Hay, Loeber 1997).

Noorukiea alguses pole kõige agressiivsemad noored sugugi enesestõmbunud ja seltsimatud. Nad on loonud sotsiaalsed sidemed teiste hälbivalt käituvate eakaaslastega. Need sidemed võivad muutuda külgetõmbavaks ka neile noortele, kes varemalt polnud ei agressiivsed ega teiste poolt tõrjutud. Kuritegelike gruppide petlik võlu võib seega tekitada agressiivsuse noores, kellel varemalt selliseid probleeme polnud. Selline protsess, tõsi küll, on mõnele ühiskonnale omasem kui teistele.

1.2.6. Naabruse mõju

Naabruskonnad erinevad palju selle poolest, kui vägivaldsed on elanikud individuaalselt või kollektiivselt. Eri naabruskondade seas on sellised erinevused stabiilsed. Näiteks teab igati, et Ida-Viru maakonda koondati omal ajal kriminaalkaristust kandnud isikud. Nende rohkus muudab kogu ümbruskonna üldiselt kriminaalseks, vägivaldseks, kuigi seal elab ka väga palju mittevägivaldseid, korralikke inimesi. Naabus ei mängi rolli mitte ainult täiskasvanute, vaid eriti just laste agressiivsuse tasemes. Näiteks on füüsiline agressiivsus suurlinnades sagedasem.

Mida ebasoodsam on ümbruskond, seda nooremas eas muutuvad poisid vägivaldsemaks ja seda sagedamini kasutavad nad füüsilist vägivalda (Hay, Loeber 1997).

1.2.7. Meedia mõju

Meedia kaudu vahendatav vägivald kinnistab arusaamist vägivallast kui väärtusest ja kui vahendist sobiva käitumise omandamiseks. Peaaegu iga päev on meil võimalik massimeedia kaudu jälgida mõnd vägivallaga seotud saadet, filmi, multifilmi. Laps võtab kergesti omaks nähtud väärtused, hoiakud ja normid, sest tal on vähe arenenud nende mõtestamisoskus ja oskus teha vahet reaalse elu ning fantaasiamaailma vahel. Ta võib hakata rakendama meedias nähtud agressiivsust oma igapäevaelus, lootes jõuda samade tulemusteni. Laps võib muutuda vägivalla suhtes tolerantsemaks, kuna massimeedias leiavad käsitlemist ja lahendamist peamiselt ainult julmad vägivallaaktid.

Laps, kelle suhtumine vanematesse on talle pettumust toonud, võib ahistuse vältimiseks põgeneda oma unistustemaailma. Paljudele on selleks televisioonimaailm. Televisioon on aga päris kindlasti üks lapse arengu ja käitumise mõjutaja. Telesaated võivad aidata lapsel areneda soovitud suunas, kuid võivad ka kahju tekitada. Väikesel lapsel puudub iseseisev analüüsi- ja otsustusoskus. Kui laps neelab ilma valikuta ja suunamiseta televisioonisaateid, saavad sealsed kangelased vanematest suuremaks eeskujuks. Paraku ei ole teler ainult kahjutu meelelahutus, vaid on avatud ka vägivallale, rassismile ja muule negatiivsele.

On kindlaks tehtud, et vägivallastseene edastatakse 5–25 korda tunnis. Tundubki lausa paratamatusena, et uurimustulemused kinnitavad laste kuritegeliku käitumise ja agressiivsuse seotust sagedase televiisorivaatamisega. (Ranne 1998)

1.2.8. Alkohol ja narkootikumid

Lapsepõlv ja noorukiiga on inimese isiksuse, tema veendumuste ja ühiskondliku teadvuse kujunemise aeg. Akumuleeruvad teadmised, formeeruvad eluks vajalikud eetilised ja moraalsed tõekspidamised. Pannakse alus ümbritseva maailma objektiivsele tunnetamisele, oskusele suruda maha negatiivsete emotsioonide jõhkraid väljendusvorme.

Alkoholi tarbimisel avaldab isegi väike annus alkoholi kahjuliku toimet anatoomiliste struktuuride (rakud, koed, elundid) tegevusele ning põhjustab nende ja ka tervete

elundkondade funktsioonihäireid. Alkohol pidurdab kõigi füsioloogiliste süsteemide normaalset ja loomuomast arengut ning soodustab patoloogiliste, ebatervete vastuste kujunemist tavalistele, organismile tuttavatele ärritustele. Mida noorem on laps, seda tugevamini alkoholi toksiline mõju tema organismile väljendub. Eriti ohtlik on alkohol siis, kui seda peaks tarvitama süstemaatiliselt pikema aja jooksul. (Borissov 1985)

Alaealiste purjutamine sunnib loomulikult häirekella lööma. Varajane harjumine alkoholiga pidurdab isiksuse normaalset harmoonilist arengut, sandistab inimese. Alkoholi tagajärjel aheneb nooruki huvidering, ta muutub pidurdamatuks, kergesti ärrituvaks, väsib kiiresti, tal tekivad unehäired, alaneb õppeedukus. Sageli kujuneb uus tuttavate ring, „kambajõmmid”, kes on alati valmis „pudelile päkad silma ajama”.

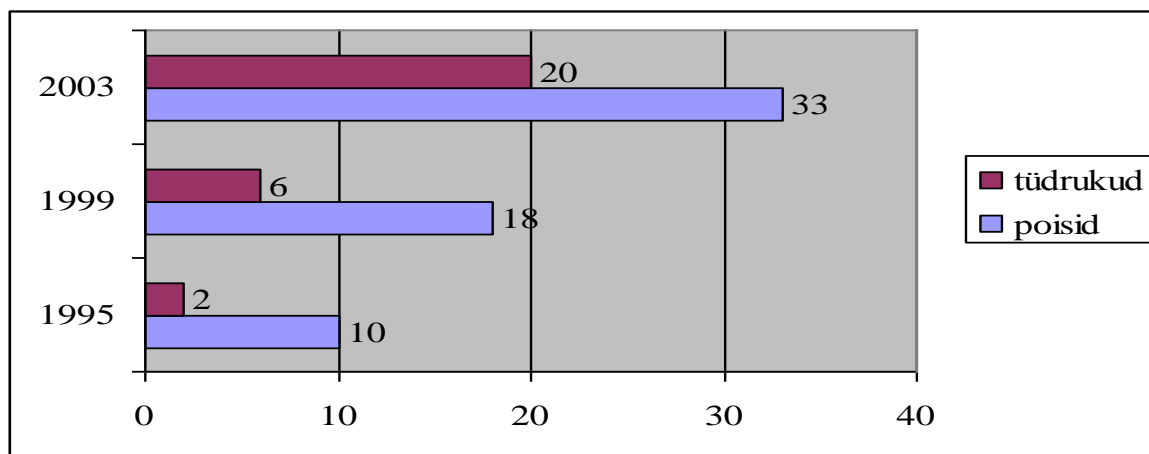
Peab ütleva, et alkohol võib lühikese ajaga muuta lapse iseloomu, teha temast pidurdamatu, morni ja tasakaalutu inimese, tõugata teda täiesti motiveerimatutele tegudele. Joomine jätab noorsoo ilma aktiivsest eluhoiakust, soodustab potentsiaalselt ohtlike iseloomude kujunemist. Alaealistel areneb alkoholism pahaloomuliselt ja tormiliselt. See kujuneb neil välja 3 – 4 korda kiiremini kui täiskasvanutel. Väga lühikese ajaga tekib pidev alkoholivajadus, ilmnevad isiksuse muutused, mis põhjustavad näiteks situatsioonikontrolli kadumist purjuspäi ning sotsiaalse adaptatsiooni häireid. (Borissov 1985).

Alkoholismi süvenedes lakkavad noorukid varjamast, maskeerimast oma joobeseisundit nii kodus kui ka koolis. Kui alaealine ei häbene tulla purjuspäi kooli või koju, annab see tunnistust tema kõlblusnormide ilmsest madaldumisest, mida tuleb pidada muret tekitavaks sümptomiks. Alkoholismi progresseerudes muutub paljudel alaealistel joobeseisundi olemus: eufooria asendub tageduse, agressiivsusega.

Üha suuremat rolli elustiili osana mängib pidutsemine; alkohol ja teised mõnuained on sellega kaasnev nähtus. Teisalt on see märk sellest, et suurel osal noortest ei ole võimalusi või oskusi vabal ajal muud teha. Pidutsemise, alkoholi ja uimastite tarvitamisega liialdavad eelkõige noored, kellel on raskusi õppimisega ja probleeme kodus. Alkoholi tarvitamist mõjutab kindlasti ka reklaam.

Raskustega peres kasvanud ja keskkonnas, kus vaesus, alkoholism ning muud probleemid on tavalised, kujunenud inimene võib end tõrjutuna tajudes muutuda juba varases eas passiivseks ning ametlike institutsioonide vastu tõrksaks. Probleemides vaevlev teismeline sulgub muude võimaluste puudumisel suure tõenäosusega teiste omasuguste seltskonda ja kasvatab enesele kaitsekihi teda alandava ja kritiseeriva maailma vastu. Koos teistega võetakse ette midagi keelatud, nagu uimastite tarvitamine vägivaldne või muul viisil normist kõrvale kalduv käitumine, see oma korda aga süvendab lõhet normaalse ühiskonnaga (Allaste 2004).

2003. aastal teostati Euroopa kooliõpilaste alkoholi ja narkootikumide kasutamise küsitlusuuring (ESPAD) kolmandat korda. Uurimus tulemustest selgus, et Eesti noorte uimastitarbimine on uurimuste andmeil järjest kasvanud. Üha suurem osakaal 15-16-aastastest õpilastest suitsetab, joob end purju ning katsetab illegaalsete uimastitega. 2003. aasta tulemustel on oluliselt kasvanud õpilaste – eriti tüdrukute – osakaal, kes joovad end sageli purju. Võrreldes 1995. aastal läbiviidud küsitluse tulemustega, on tüdrukute osakaal, kes on olnud purjus enam kui 20 korda elu jooksul, kümnekordistunud. (Talu jt 2005)

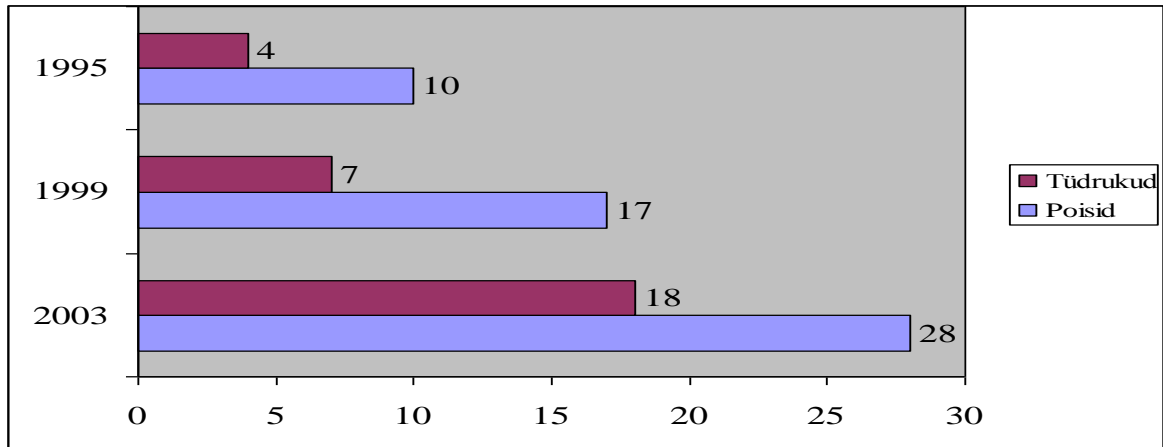

Joonis 1. Õpilaste osakaal, kes on olnud purjus enam kui 20 korda elu jooksul.

Allikas: ESPAD.

Illegaalsete uimastitega katsetamine on muutumas üha suuremale hulgale koolinoortest elustiili osaks. Iga uuringuga on kasvanud mingit illegaalset uimastit katsetanud õpilaste osakaal: 1995. aastal oli neid 7%, 1999. aastal 15% ja 2003. aastal 24%. Muutus on

suuresti mõjutatud kanepitarvitamisest – kanepiga katsetajate osakaal on võrreldes 1999. aastaga kahekordistunud, moodustades nüüd neljandiku õpilastest.

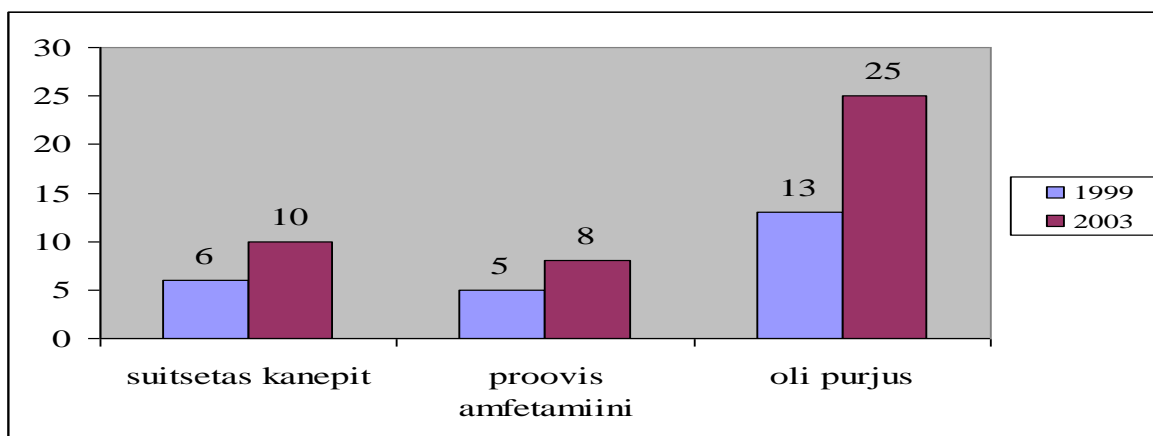
Joonis 2. Õpilaste osakaal, kes on vähemalt korra elus suitsetanud kanepit.

Allikas: ESPAD.

Kahekordistunud on ka kanepi korduvkasutajate osakaal, samuti on kanep esimeseks proovitud uimastiks 3/5 narkootikumidega kogemust omavatel noortel. Üha enamatel õpilastel on marihuana suitsetajatest sõpru – 38% õpilastel oli vähemalt üks kanepisuitsetajast sõber. Kõige sagedamini saadakse uimastit sõprade ringis. Noorte osakaal, kes sai nõnda oma esimese uimasti, on viimase uuringu tulemusel veelgi suurenenud (23% 1995., 30% 1999. ja 37% 2003. aastal neist õpilastest, kes olid mingit illegaalset uimastit tarvitanud). Uimastitarvitamise põhjuseks märkis “ei tahtnud seltskonnast erineda” väga väike osa õpilastest (4% neist õpilastest, kes olid illegaalseid uimasteid tarbinud). Ilmselt ei saa uimastiga katsetamist seletada ka “halba seltskonda sattumisega”. Tundub, et uimasti (kõige sagedamini kanep) on lihtsalt olemas, ilma, et midagi erilist tähendamata ning kes soovivad, need katsetavad sellega. Nagu eelmistes uuringutes, on ka nüüd peamiseks tarbimise põhjuseks uudishimu (58% neist õpilastest, kes olid mingit illegaalset uimastit proovinud). (Talu jt 2005)

Kõigi uimastitega, nii legaalse kui ka illegaalsega, alustab 2003. aastal võrreldes varasemate uurimustega suurem osa õpilasi väga noorelt. Rohkem on neid õpilasi, kes on end esimest korda purju joonud väga noorena – enam kui neljandik end elu jooksul purju joonud poistest tegi seda 12-aastasena või nooremana. Regulaarsetest suitsetajatest alustas

kolmandik poisse ja viiendik tüdrukuid seda 12-aastasena või varem. Sama kehtib ka illegaalsete uimastitega katsetamisel – kuuendik uimastitega katsetanud õpilastest proovis mingit uimastit 12-aastasena või varem, peamiselt kanepit või amfetamiini (Talu jt 2005).

Joonis 3. Õpilaste osakaal, kes oli katsetanud uimastiga/olnud purjus 12-aastasena või nooremana (% neist õpilastest, kes omasid kogemust antud ainega).

Allikas: ESPAD.

1.3. Tähelepanu puudulikkuse ja hüperaktiivsuse häire (ADHD)

Statistika andmetel kannatab 2 – 9% lastest käitumishäirete all, mida kutsutakse hüperkineetiliseks. Ajast aega on arstid püüdnud seda tavakohasest erinevat käitumist lahti seletada ja töötanud välja rea teooriaid. Nende sisu peegeldub ilmekalt nimetustes: minimaalsed ajufunktsiooni häired, ajuvigastusega lapse sündroom, lapsea hüperkineetiline reaktsioon, hüperaktiivsuse sündroom, tähelepanupuudulikkuse ja hüperaktiivsuse häire.

Hüperaktiivsus on sooliselt küllaltki diskrimineeriv. Tagasihoidlike hinnangute kohaselt on poiste puhul esinemissagedus vähemalt kolm korda suurem kui tüdrukutel. Mõned teoreetikud arvavad, et tegemist võib olla isegi üheksa korda suurema esinemissagedusega poiste hulgas. (Raielo 1998)

Ajutegevuse uurimisel on viimastel aastatel tehtud tõsisid edusamme tänu tomograafiaseadmete laiale levikule. Need on muutnud aju süvakihtidesse piilumise

igapäevaseks tegevuseks. Pilte analüüsides osutub, et hüperkineetiliste laste aju on tavalisest erineva ehitusega. Muutused avalduvad ajukoore parema poolkera eessagaras, ja kahes ajukoore süvakihtides asuvas basaalganglionis nimedega *caudate nucleus* ja *globus pallidus*. Kõik nad on harilikust väiksemad. Eesmise parema ajukoore tööülesanded on hästi teada – eneseteadvustamine ja ajakulu kontroll koos kontsentreerumisvõimega tulevad sealt. Selged on ka mõlema basaalganglioni tööülesanded - nad blokeerivad automaatseid refleksiivseid reaktsioone ja lubavad ajukoorel sekkuda reaktsiooniprotsessi.(Pajula 1998)

1.3.1. Häire iseloomulikud tunnused

Hüperkineetilisi häireid iseloomustab algus varases lapsepõlves, halvasti juhitud käitumine kombinatsioonis väljendunud tähelepanuhäirete ja püsimatusega ning sellise käitumisviisi ajaline püsivus ja sõltumatus situatsioonidest. Hüperkineetilised häired tekivad alati lapse varasel arenguperioodil (tavaliselt esimese viie eluaasta jooksul). Nende põhilisteks tunnusteks on küllaldase püsivuse puudumine tunnetustegevuses; püüd minna ühelt tegevuselt teisele, ühtegi neist lõpetamata; desorganiseeritud ja halvasti juhitud tegevus, ülemäärane aktiivsus. Need probleemid püsivad tavaliselt kogu kooliaja ja isegi täiskasvanueas, kuigi paljudel indiviididel täheldatakse aja jooksul tähelepanu ja motoorse aktiivsuse olulist paranemist. Hüperkineetiliste häiretega võib kaasneda ka muid häireid. Hüperkineetiline laps on sageli hoolimatu ja impulsiivne, temaga juhtub sageli õnnetusi ning pigem mõtlematuse, kui sihiliku vastuhaku tõttu eksib ta kergesti distsipliiniõuete vastu. Suhtes täiskasvanutega on selline laps pidurdamatu, puuduliku austusega ja vähese tagasihoidlikkusega, teiste laste hulgas on ta ebapopulaarne või tõrjutud. Reeglina esineb tal kognitiivsete protsesside kahjustusi, laste üldpopulatsioonist sagedamini täheldatakse ka motoorse ja kõne arengu pidurdust. Sekundaarseks komplikatsiooniks võivad olla sotsiaalse suhtlemise häired ja madal enesehinnang (Renschaw 1974).

Üliaktiivsuse mõiste hõlmab ülemäärast püsimatust, eriti suhtelist rahulikkust nõudvates situatsioonides. See võib, sõltuvalt situatsioonist, avalduda kas liigse ringijooksmina, hüplemisena, toolilt püstitõusmisena jne., kuigi oleks vaja rahulikult istuda, ülemäärase jutukuse ja käratsemise või pideva nihelemise ja väänlemisena. Lapse liikuvuse ja

aktiivsuse normi hindamise aluseks on aktiivsuse vastavus situatsioonile, eaperioodil iseloomulikule käitumisele ja IQ-le. Selline hälve ilmneb tavaliselt suurt enesekontrolli nõudvates situatsioonides.

Kaasnevad õppimiskasused (kusjuures intellekt on normis, üle keskmise või veidi alla keskmise), impulsiivne käitumine (s.t. vastab küsimusele enne kui see on täielikult esitatud, ei suuda järjekorda oodata, katkestab teisi sageli, on kannatamatu, kärsitu, tegutseb enne kui mõtleb), unehäired (eriti iseloomulik on varane ärkamine, motoorne rahutus ka unes), halb frustratsioonitaluvus (emotsionaalselt labiilne, ärrituv, reageerib vihapursetega), kohmakus (see avaldub riietumisel, kõndimisel, jooksmisel, samas on mõned lapsed väga osavad, vahel esineb tahtmatuid lisaliigutusi), kerged kõnehäired (raskused sõnade leidmisel), sotsiaalne kohanematus, s.t. on raskusi sõprussuhete kujunemisel, teistega mängimisel, režiimiga kohanemisel. Uuringutega on leitud veel, et hüperkineetilise häirega lapsed on sagedamini: 1)haiglaravil kehaliste kaebuste, häirete või haiguste tõttu; 2)õnnetuste, traumade või vigastustega arsti poole pöördunud; 3)käitumisprobleemidega; 4)vasakukäelised (umbes pooled); 5)kalduvad ülekaalulisusele (Valk 1998).

ADHD esineb keskmiselt võimekate või andekate laste seas. Enamasti avaldub see, nagu eespool mainitud, rahutuses ja närvilisuses, kuid mõningatel juhtudel võib häirega laps osutada tuimaks, häbelikuks ja enesestõmbunuks. On selliseid, kes klassis valjult vastuseid hüüavad, kuid ka selliseid, kes vastavad ainult õpetaja taganttorkimise tõttu, ja ka siis tõrksalt. Mõned hüperkineetilisest lastest elavad omaenda väikeses maailmas ja neid süüdistatakse sageli ebaõiglaselt mitteküllaldases püüdlikkuses, laiskuses või lihtsalt hoolimatuses. Sellega kaasnevad emotsionaalsed ja sotsiaalsed probleemid. Võivad ilmned a õppimiskasused, käitumisprobleemid, madal enesehinnang, agressiivsus ja depressiivsus (Renschaw 1974).

Vanemad on sellise lapse kasvatamisega püsti hädas – temaga toimetulemiseks peavad olema raudsed närvid. Hüperkineetiline laps on ülielava loomuga, ebaviisakas, sõnakuulmatu, kiuslik, ning läheb kergesti endast välja. Selline laps tegeleb ainult nende asjadega, mis talle huvi pakuvad. Kui ta süveneb mingisse tegevusse, on ta sellest niivõrd haaratud, et ei pane ümbritsevat üldse tähelegi. Seetõttu on raskused koolis kerged tulema, sageli on tarvilik kooli vahetamine. Ka täiskasvanueas võib hüperkineetilist häiret

diagnoosida. Neil juhtudel on seisund üldjoontes sama, kuid tähelepanu ja aktiivsust tuleb hinnata vastavalt ealise arengu normidele (Valk 1998).

1.3.2. Tähelepanu puudulikkuse ja hüperaktiivsuse häire (ADHD) võimalikud tekkepõhjused

Millised on ADHD võimalikud tekkepõhjused? Üks lähenemisviis sellele on järgmine:

- 1) orgaanilised/neuroloogilised põhjused – tegurid (nt. hapnikupuudus, verevarustuse häired, läbipõetud haigused), mis toimivad lapsele looteas või sünni ajal. Lapsel võib avalduda lisaks eelpool toodule ühe kehapoole kerge halvatus, jalgade spastilisus vms. neuroloogiline leid;
- 2) küpsuslik–konstitutsionaalne põhjus – s.o. pärilik eelsoodumus. Peres esineb sugulastel (eriti meesliinis) sarnast käitumist, mis ajaga paraneb. Neil lastel ei ole närvisüsteemi kahjustust ega emotsionaalseid probleeme, esineb vaid varasest lapseast hüperaktiivsus;
- 3) emotsionaalne häire- esineb psühhosotsiaalne stress (kodus või koolis). Nende laste käitumine ja aktiivsus on muutlikud (nt. vaikne kodus ja üliaktiivne koolis või vastupidi). Vaatamata heale intellektile koolis läbi kukkuv laps võib reaktsioonina hakata hälbivalt käituma. Mõned depressiivsed lapsed (eriti poisid) võivad eneseselgumise asemel muutuda üliaktiivseks. Seetõttu on vajalik nii neuroloogiline kui psühholoogiline uurimine (võimalikud emotsionaalsed häired ja probleemid, intellekt, vasaku-parema poole eristamine, mis hüperkineetilise häire puhul võib olla raske), arengu skriinimine koolieelikul, käitumise jälgimine erinevates olukordades (Valk 1998).

Analüüsides haigete geene, on õnnestunud tuvastada, et mitmed üliaktiivsed geenid on ootamatult väheaktiivsed. Tegemist ei ole siiski mingi ühe kindla geeniga, vaid küllalt suure geenide rühmaga, mille koosmõjul avalduvad haiguslikud nähud. Geneetilise tausta olemasolu toetavad kaksikute ja sugupuude uuringud mitmel pool maailmas. Päriliku eelsoodumuse osaks hinnatakse umbes 80% haigusjuhtudest. Ülejäänud 20% puhul on tegemist muude mõjuritega, näiteks rasedusaegne alkoholi ja tubaka tarvitamine, enneaegne sünd, pliimürgitus, ajuvigastused (Valk 1998).

1.3.3. ADHD tähendus isiksuse kriminaalsele arengule

ADHD loetakse tänapäeval üheks kroonilisemaks lapsepõlve käitumishäiretest ja seda käsitletakse ka kui võimalikku eeldust lapse vaimse haiguse arenemiseks, ning ka kui kriminaalse käitumise ennustajat täiskasvanueas. Uurimused näitavad, et ADHD esinemine laste ja noorte seas aina sageneb. Selle häirega inimesed sageli küll teavad, mida tegema peaks, kuid nad kaotavad hetke ajel kergesti kontrolli oma tegevuse üle ja – lihtsalt tegutsevad. Seejuures võib nende käitumine olla sageli vastuoluline ja ettearvamatu. Eriti ohtlik on, kui inimene kaldub vägivaldselt käituma – tema tegevust on võimatu ette aimata.

Hüperaktiivseid lapsi ohustab võimalus hakata tulevikus, täiskasvanuna kriminaalselt käituma. Nooruki- ja täiskasvanueas esineva ADHD esineb tihti samaaegselt ka agressiivne käitumine ja üldised käitumishäired. On selge, et mida tugevamaks ja tõsisemaks muutuvad ADHD sümptomid inimeses, seda enam suureneb tõenäosus, et tema käitumine muutub üha kriminaalsemaks. On täheldatud, et sageli on antisotsiaalse ja piiripealse käitumisega inimestel minevikus esinenud hüperkineetilise häire. ADHD uurimisel selgus, et ligi 70% neist kandus häire edasi noorukiikka. Varases noorukieas tekivad sellisel inimesel probleemid koolis edasijõudmisega, nad on tunduvalt vastuolulisema käitumisega ja saavad korda tunduvalt enam õigusrikkumisi kui “normaalsed” eakaaslased. Nii mõnelgi juhul tuleb ette klassikursuse kordamist, pidevaid probleeme politseiga ning nendesse ollakse sageli sunnitud suhtuma kui alaealistesse õigusrikkujatesse. Kui häirest ei saada jagu lapsepõlves ja see kandub üle noorukiikka, muutuvad asjad tõsisemaks seoses agressiivsuse suurenemisega ja kriminaalse käitumisega. Mitmetes uurimustes on jõutud järeldusele, et ADHD-ga lastest saavad seitse korda suurema tõenäosusega asotsiaalse käitumisega isiksused või narkomaanid kui lastest, kellel selle häirega probleeme pole. Samuti satuvad nad sagedamini autoavariidesse ja saavad õnnetustes rohkem kehavigastusi kui teised. Nad rikuvad tihti liikluseeskirju, eelkõige kiiruseületamisega. Aktiivsus- ja tähelepanuhäirega noored sõidavad üheksa korda sagedamini lubadeta autoroolis kui seda teevad teised eakaaslased. Ka tuleb neil tihedamini ette juhilubade kõrvaldamist või tühistamist. Häiret uurinud teadlased väidavad, et ligi 1/3 ADHD-ga noorukitest/täiskasvanutest on alkohoolikud ja et 1/5 neist on pruukinud narkootilisi aineid. Ligi 40% kokaiini ja oopiumi tarvitajatest on hüperkineetilise häire. Võrreldes teiste kokaiini ja oopiumi tarvitajatega alustasid häirega

inimesed narkootikumide pruukimist väga varases eas ning nende seas võis sagedamini täheldada kriminaalset või antisotsiaalset käitumist. (Goldstein 1997)

1988. aastal Uus- Meremaal tehtud uurimuse põhjal sooritas peaaegu 60% aktiivsuse- ja tähelepanuhäire diagnoosiga lastest 13-aastaselt õigusrikkumisi. 1990.aasta Londoni uurimus näitas, et hüperkineetilistest poistest oli 45% süüdimõistetud kuriteos alaealisena ja 32% täiskasvanuna. Vanus esimese arreteerimise ajal oli hüperaktiivsuse puhul 10–18, kontrollrühma puhul 13–18. Samuti täheldati, et kontrollrühmal oli keskmine IQ kõrgem ja nad pärinesid parema sotsiaal-majandusliku staatusega perekonnast, kus oli 2 vanemat suurema tõenäosusega kui need, kes olid häirega (Schell 1997).

2. PEATÜKK: Uurimuse metodoloogia programm

2.1. Uurimuse eesmärk

Uurimustöö eesmärgiks on uurida kinni peetavate isiklike kogemusi seoses kriminaalse käitumisega. Uurimustöö läbiviimisel kasutasin kvalitatiivset uurimismeetodit. Kvalitatiivse uurimuse lähtekohaks on tegeliku elu kirjeldamine, mille läbi otsin sotsiaalse fenomeni mõistmiseks vastuseid reaalsest maailmast.

Lõputöös keskendun kinni peetavate kogemuste uurimisele seoses kriminaalse käitumise kujunemisega. Kinni peetavatel on isiklikud kogemused kriminaalse käitumise suhtes ning neid võib nimetada enda käitumise kujunemise ekspertidena. Uuringu tulemusena selgub, kuidas kinni peetavad interpreteerivad enda käitumist ja kuidas tõlgendavad enda süüd toimepandud kuriteos.

Kvalitatiivne uurimismeetod võimaldab tunda õppida kinni peetavate interpreteeringuid iseenda käitumisest. Otsene kontakt uurimuse objektiga võimaldab teada saada, kuidas kinni peetavad õigustavad ja neutraliseerivad ühiskonna poolt hälbivaks peetud kuritegu.

2.2. Uurimuse objekt

Uurimuse objektiks on agressiivse kriminaalse käitumise võimalikud tekkepõhjused. Agressiivsus on väga lai mõiste ning seda võib käsitleda väga mitmeti. Agressiivsuse seletamisel ja ennustamisel ei saa lähtuda ainult ühestest teguritest. Alles siis, kui agressiooni õhutavad üksiktegurid on koondunud üheks tervikuks, on suure tõenäosusega oodata agressiivset ja vägivaldset käitumist.

2.3. Andmete kogumine

Kinni peetavate isiklike kogemuste uurimiseks agressiivse käitumise suhtes kasutasin kvalitatiivset intervjuud. Fenomenoloogiline analüüs seisneb intervjuueeritavate kogemustest sarnasuste leidmine.

Intervjuud kinni peetavatega viisin läbi ajavahemikul märts – aprill 2007.a. Tartu Vanglas. Enne intervjuude läbiviimist tutvusin ka kinni peetavate isiklike toimikutega. Püüdsin kindlustada maksimaalse anonüümsuse, vähetõenäoline on võimalus isikuid identifitseerida nende poolt esitatud delikaatsete elulugu ja suhteid puudutavate isikuandmete põhjal. Kokku viisin läbi 10 intervjuud, mille kestvused olid ajavahemikus 30 min kuni 1 tund. Intervjuude läbiviimisel võis mõnel juhul aimata kinni peetavate poolt esitatud faktide moonutamist ja varjamist seoses minu ametiseisundiga.

Osad kinni peetavad jutustasid enda elust ja kogemustest emotsionaalselt ning mitmel korral oli intervjuueeritaval vajalik ennast vestluse jätkamiseks koguda, teised aga vastupidiselt käitusid pisut tõrjuvalt ning olid väga napsõnalised. Kaks kinni peetavat keeldusid uuringus osalemast.

2.4. Kogutud andmete analüüsimismeetod

Intervjuude analüüsimismeetodina kasutasin andmete temaatilist analüüsi. Teemaatilise analüüsi põhimõtte kasutamine andmete analüüsimisel toob välja inimeste varjatud hoiakud.

Intervjuude läbiviimiseks valmistasin ette 7 põhiküsimust:

1. Kuidas sa kirjeldaksid suhteid perekonnas?
2. Millisena meenub sulle kooliaeg?
3. Kui vanalt sa hakkasid suitsetama ja tarvitama alkoholi / narkootikume?
4. Kuidas sõbrad on sind mõjutanud?
5. Missugused on sinu elu kõige negatiivsemad sündmused?
6. Oled sa olnud teiste suhtes agressiivne, vägivaldne?

7. Miks sa panid toime kuriteo?

Kinni peetavate kaldumisel teemast kõrvale ma neid ei katkestanud, vaid lasin jutu lõpetada ja suunasin küsimustega teema juurde tagasi.

Kinni peetavate interpreteeringute mõistmiseks analüüsisin esitatud andmeid ning mõningal juhul selgus, et erinevate inimeste arusaamad mõistetest võivad olla erinevad. Interpreteeringute mõistmiseks ja sarnasuste leidmiseks oli vaja intervjuu kohta tehtud märkmeid korduvalt lugeda.

Intervjuude analüüsimisel selgus nii ootuspärast informatsiooni kui ka tõesti uusi teadmisi. Andmete analüüsimisel oli vajalik endale teadvustada ja eristada minu enda eelnevaid teadmisi agressiivse käitumise konstrueerimisest ja kinni peetavate poolt esitatud interpreteeringutest.

2.5. Uurimuse valim

Antud uurimuse valimiks on alaealised kinni peetavad isikud, kes uurimuse läbiviimise ajal kandsid eelvangistust Tartu Vanglas. Uuringus osales 10 kinni peetavat vanuses 15 – 17 eluaastat. Intervjueeritavate kinni peetavate valikul pidasin silmas kuriteo liiki, mille toimepanemises neid süüdistatakse. Konfidentsiaalsuspõhimõtet arvestades on kinni peetavate nimed muudetud. Kinni peetavad osalesid uuringus vabatahtlikult.

Intervjueeritavad kinni peetavad on toimepannud mitmeid kuritegusid või neid süüdistatakse nende toimepanemises. Nendeks kuritegudeks on kehaline väärkohtlemine KarS § 121, röövimine KarS § 200, avaliku korra raske rikkumine KarS § 263 ja muud varavastased süüteod.

Vitali 15. aastane

On pärit Ida – Virumaalt. Lõpetanud 7 klassi. Rahvuselt venelane. Elab ema ja isaga kahetoalises korteris. Kriminaalkorras karistamata. Viibib vanglas eeluurimise all kahtlustatuna röövimises, vargustes ja võõra vallasasja omavolilises kasutamises. Vestluses kinni peetavaga tundus olevat avameelne.

Mihhail 16. aastane

On pärit Tallinnast. Elab vanematega kahetoalises korteris, omab enda tuba. Lõpetanud 7 klassi. Viibib vanglas eeluurimise all kahtlustatuna röövimistes ja vargustes, kokku 3 episoodi. Kriminaalkorras varem karistamata. Väärteguisid on toime pannud kolmel korral, tubakatoodete tarvitamine, mille eest on karistatud rahatrahviga. Kinni peetav on väga kinnine vestlust on raske läbi viia.

Juri 15.aastane

On pärit Tallinnast. Vanemad lahutanud. Elab isaga, emaga käib läbi, õdesid vendasid ei ole. Lõpetanud 6 klassi. Rahvuselt venelane. Viibib vanglas eeluurimise all kahtlustatuna vargustes ja peksmistes. Eelnevalt kriminaalkorras karistatud ühel korral. Karistuseks mõisteti vabadusekaotus, mille on käesolevaks ajaks ära kandnud. Vestlusel oli Juri avatud ning emotsionaalne.

Kalle 16. aastane

On pärit Tallinnast. Elab vanematega eramus. Lõpetanud 7 klassi. Suhted perekonnas normaalsed. Viibib vanglas eeluurimise all kahtlustatuna vargustes. Kriminaalkorras varem karistamata. Väärteguisid toimepannud viiel korral, tubakatoodete ja alkoholi tarvitamine, mille eest on määratud rahatrahvid. Vestlusel tundus olevat avameelne.

Sergei 16. aastane

On pärit Ida – Virumaalt. Elab ema ja vennaga kahetoalises korteris. Vanemad on lahutanud. Lõpetanud 6 klassi. Rahvuselt venelane. Vanemvend (18) varem

kriminaalkorras karistatud. Sergei ise on kriminaalkorras karistatud ühel korral ja seda varguste eest. Karistuseks määrati tingimisi vangistus. Viibib vanglas eeluurimise all kahtlustatuna vargustes ja röövimistes. Väärteguisid toime pannud viiel korral, tubakatoodete ja alkoholi tarvitamine, mille eest on määratud rahatrahvid.

Pavel 17. aastane

On pärit Ida – Virumaalt. Vanemad lahutanud, elab emaga kahetoalises korteris. Lõpetanud 6 klassi. Kriminaalkorras karistatud ei ole. Viibib vanglas eeluurimise all kahtlustatuna vargustes, röövimistes ja kelmuses. Kuriteguisid pani põhiliselt toime isikute grupis ja tihti füüsilist vägivalda kasutades. Viis aastat tagasi haigestus depressiooni, statsionaarsel ravil ei olnud. Perearst ravis Pavelit antidepressantidega. Vestluse läbiviimisel oli kohati emotsionaalne kuid enamuse ajast kinnine ja endassetõmbunud.

Tarmo 17. aastane

On pärit Tartumaalt. Elab põhiliselt vanaemaga kolmetoalises korteris. Lõpetanud 7 klassi. Rahvuselt eestlane. Enne vahistamist töötas ehitusel abitöölisena. Kriminaalkorras karistatud ühel korral ja seda varguste ja peksmiste eest. Karistuseks määrati tingimisi vangistus katseajaga. Väärteguisid toime pannud kaheksal korral, tubakatoodete ja alkoholi tarbimine, mille eest määratud rahatrahvid. Viibib vanglas eeluurimise all kahtlustatuna peksmises ja varguses.

Raul 16. aastane

On pärit Tartust. Elab emaga, kasuisaga ja kasuvennaga kolmetoalises korteris. Lõpetanud 5 klassi. Õppis ühe aasta erikoolis. Kolm korda on kursust korranud. Iseloomustusest nähtub, et suhtumine õppetöösse on negatiivne, kodused tööd enamuses tegemata. Puuduvad täielikult tööharjumused ja oskused. Ei näita vähimatki huvi ühegi õppeaine suhtes. Keskmise hinne oli 2,2. Kriminaalkorras karistatud ühel korral ja seda peksmiste eest. Viibib vanglas eeluurimise all kahtlustatuna vargustes ja peksmistes.

Arno 15. aastane

On pärit Kesk – Eestist. Vanemad lahutanud, elab tädi juures. Lõpetanud 5 klassi. Rahvuselt eestlane. Tihti on kodust põgenenud ja hulkunud Tallinnas kus pani toime kuritegusid, millest võttis osa ka vend. Viibib vanglas eeluurimise all kahtlustatuna vargustes ja röövimistes. Väärtegusid toime pannud ühel korral, tubakatoodete kasutamine, mille eest määrati rahatrahv.

Siim 17. aastane

On pärit Tallinnast. Rahvuselt eestlane. Vanemad lahutanud. Lõpetanud 7 klassi. Enne vahistamist töötas ehitusel. Väidetavalt elab üksinda perekonnast eemal, isa oli alkohoolik. Varem kriminaalkorras karistatud ühel korral ja seda varguste eest. Viibib vanglas eeluurimise all kahtlustatuna vargustes. Väärtegusid toime pannud kuuel korral, tubakatoodete ja alkoholi tarbimine, mille eest määrati rahatrahvid. Siim on väga kinnine, vestlust arendada on raske.

3. PEATÜKK: UURIMUSE TULEMUSED JA ANALÜÜS

3.1. Kinni peetavate jutud lapsepõlvest ja perekonnast

Lapse kujunemine isiksuseks toimub kahe teguri – kaasasündinud pärilike omaduste ja teda ümbritseva keskkonna koosmõjul. Mõlemad mängivad olulist osa ka lapse emotsionaalses ja vaimses arengus. Me kõik teame, et iga inimene vajab eluks ja kasvuks eelkõige elementaarseid asju – õhku, vett, toitu, und, peavarju, mida nimetaksime põhivajadusteks. Üksnes põhivajaduste rahuldamine ei taga aga lapse normaalset kasvu ja arengut. Peale põhivajaduste on lapsel ka emotsionaalsed psühholoogilised vajadused, mida eelkõige peab pakkuma perekond.

Vitali:

/.../mäletan kuidas ema ja isa tülitsevad, minu juuresolekust nad ennast segada ei lasknud. Tihti nende tülide käigus kuulsin selliseid väljendeid nagu „sina tahtsid endale last nii vara...”, „tegele ise oma lapsega...” jne. Tihti muutus see olukord mulle väljakannatamatuks. Sünnipäevade pidamine oli meie peres selline traditsioon, kui kutsuti külla palju sugulasi, seal sai palju nalja, mulle meeldisid need sünnipäevad väga/.../

Mihhail:

/.../vanemad olid kodus harva, kuna nende töö seda ei võimaldanud, nad käisid vahetustega tööl, tihti ka öösel. Isal olid tihti joomistuurid, sel ajal võisin teda mitte näha paar nädalat, kõige rohkem oli ta kodust ära joomatuuril üle kuu aja. Ema oli ainukene kes minuga viitsis vahel tegeleda ja tundis huvi minu tegemiste üle/.../

Juri:

/.../vanemad lahutasid kui olin üheksa aastane, jäin elama koos isaga, kuna nii otsustas kohus, sest ema tarvitas väga tihti alkoholi ja oli kodust ära. Ema jäi elama samasse majja kõrvalkorterisse. Kui ema oli kaine saime päris hästi läbi, vahest pakkus ema mulle ka alkoholi kui olin 12 aastane. Isal minu jaoks oli aega väga vähe, kuna käis kahel kohal tööl/.../

Kalle:

/.../oma elu üle nuriseda ei saaks, mul oli palju igasuguseid moodsaid mänguasju ja jms, riides ma ka vaeselt ei käinud. Kui olin kümne aastane, siis käisime perega Peterburis ekskursioonil, see oli vägev. Mäletan kuidas tekkis pahandus minu 14. sünnipäeva pärast, kui isa mulle salaja ema teadmata sünnipäeva pidamiseks raha andis ja ema sellest järgmine päev teada sai. Teadagi panin korraliku peo maha ja koju jõudsin alles järgmise päeva hommikul ja mitte eriti kainena/.../

Sergei:

/.../isa lasi jalga kui ma olin kuue aastane. Vaatamas käis ta meid vennaga väga harva, vast nii üks kord aastas. Mäletan kuidas ükskord mu vend läks isaga tülli ja ta minema ajas, tüli põhjust ma ei mäleta. Ema aga armastas meid väga ja praegu on mul väga halb tunne, et ma samaga vastata ei osanud/.../

Pavel:

/.../arvan, et minu pere on nagu igal teisel. Ainuke mis mulle ei meeldinud oli see, et kui isa jõi siis oli kindlasti oodata peretüli. Millegipärast pidi ta siis kohe kindlasti tülitsema hakkama. Õnneks mul oli oma tuba, kuhu ma sain varjuda. Ühe korra ööbisin naabrite juures. Peale neid tülisid oli ema mitu päeva halvas tujus, isa ka ei rääkinud kellegagi. Nüüdseks on see kõik möödas/.../

Tarmo:

/.../ema suri kui olin nelja aastane, elasin isaga. Tihti pidin olema vanaema juures, kes ainukesena mind ka mõistis. Isa alkoholi ei joonud üldse, mis tundus mulle kahtlasena, põhjust ma ei tea siiani. Ta oli väga kinnine, kui ma temaga rääkisin jäi mulle selline mulje nagu räägiks ma seinaga. Minu tegemistega ta huvitus väga harva. Olin oma lapsepõlves suhteliselt iseseisev/.../

Raul:

/.../emal ja kasuisal ei olnud aega mind kasvatada, nad käisid mõlemad vahetustega tööl ja teenisid vähe raha. Minu soovidega tihti üldse ei arvestatud, taskurahast võisin ainult unistada. Pidin ise endale raha teenima, müüsin tuttavatele igasugu asju ja riideid edasi. Arvan, et osad asjad mida müüsin olid ka varastatud. Meie kandis elasid üldse inimesed

vaesemalt kui mujal. Kasuisa peksis mind tihti ka rusikatega, põhiliselt selle eest, et purjus olekus koju tulin ja hulkusin ringi öösiti/.../

Arno:

/.../elasin tädi juures, tädi suhtus minusse normaalselt. Ema juures käisin harva. Tädiga ikka vahel tülitseisin ka, olen peale tüli kodust ära läinud/.../

Siim:

/.../vanemad elavad lahus, elasin kord ema kord isa juures. Isa jõi liiga tihti. Kui vanaema suri, siis kolisin tema ühetoalisse korterisse elama, oli siis juba 15 aastane. Üksi oli ikka kõige parem elada, paar kuud elas minu juures ka üks sõber, kes läks oma vanematega tülli ja tuli kodust ära. Vanemad andsid mulle raha, et ma saaks süüa osta. Käisin lühikest aega ka tööl ehitusel. Rohkem vanematega nagu mingit pistmist ei olnudki, neil oli oma elu, minul oma/.../

Kinni peetavad jutustasid rohkeid lugusid suhetest perekonnas, läbisaamist vanematega ja õdede – vendadega. Paljudel juhtudel on tegemist lahutatud perekondadega, kus last kasvatas üksinda kas ema või isa. Samuti kirjeldati olukordi kus leidis aset vägivald perekonnas, esines liiga palju rangust, vanemate poolset hooletussejätmist jne. Mitmel juhul ei mäleta kinni peetavad lahutusega seotud üksikasju või ei soovi sellest rääkida. Kinni peetavate kirjeldustest selgusid vanemate konfliktid laste juuresolekul ning vägivalda olemasolu ka lapse enda suhtes. Toetudes kinni peetavate kirjeldustele võib teha järelduse, et lahutuse negatiivsed mõjud tulenevad vanemate emotsionaalsest seisundist ja nende käitumisest. Paljudel juhtudel oli põhjus ka liigeses alkoholi tarbimises. Suur osa lastest kannatab oma perekonnas valitsevate suhete pärast.

Perekondliku kokkukuuluvustunde kujunemisele aitavad kaasa ühised väljasõidud, ühised tegevused, perekondlike sündmuste tähistamine jne. Vaid ühel juhul kirjeldas kinni peetav, kuidas ta perekonnaga käis ekskursioonil, mis oli vaieldamatult üks tema elu õnnelikumaid hetki.

Kõige pikemalt kirjeldasid kinni peetavad negatiivseid suhteid isaga. Vaid üksikud kirjeldasid häid suhteid isaga. Negatiivsete suhete kirjeldamisel väljendasid

intervjueeritavad selliseid tundeid nagu pettumus, toetuse puudumine, viha, solvumine, ükskõiksus, usaldamatus jms. Kirjeldati sagedasti isapoolset vägivalda perekonnas.

3.2. Suhted koolis

Vitali:

/.../klassijuhataja oli meil selline kõva käega vanamutt, kes ei sallinud vasturääkimist ja haukumist, tihti sain ta käest tunnis vastu kukalt....karjus ta ka jubedalt. Ta tundus küll tige olevat, kuid ta hoolist meist väga. Sel ajal oli mul ka õppeedukus enam vähem korras. Siis vahetus meil klassijuhataja ja kõik läks alla mäge, ei tea kas sellepärast või oli põhjus milleski muus. Hakkasin koolist puuduma, tekkisid halvad hinded. Tihti tülitseisin ka uue klassijuhatajaga. Klassikaaslastega olid mul suhted head./.../

Mihhail:

/.../oli üks õpetaja, kes mind üldse ei sallinud. Tema aines olid mul koguaeg halvad hinded, kuigi aine oli iseenesest huvitav ja mulle meeldis. Ma enam ei mäletagi millest meil see nn tüli tekkis. Teistes ainetes olid hinded normaalsed, suhted õpetajatega olid ka normaalsed. Peale kooli meeldis mulle trennis käia. Kuid see ei kestnud kaua, kuna treeningud olid tasulised ja raha meil ei olnud./.../

Juri:

/.../õpetajatega läbi ei saanud, jätsin tihti neid tunde vahele mille õpetajad mulle ei meeldinud. Viienda klassi tunnistusel oli mul viis kahte. Osade klassikaaslastega ja ka vanemate koolikaaslastega sain päris hästi läbi, panime tihti pidu ja tegime igasugust pulli. Minu pärast nagu kodus eriti keegi ei muretsenud, sest isa oli koguaeg tööl./.../

Kalle:

/.../sõpru oli mul koolis vähe, meie klassis olid kõik kuidagi imelikud, tuupurid noh. Viiendas klassis jäin istuma. Käisin läbi peamiselt vanemate õpilastega, mulle meeldis nendega käia igasugu üritustel ja niisama ringi käia. Käisin vist kõikidel pidudel, mul

sellega probleeme ei olnud kuna isa käis palju tööl ja mul olid vabad käed. Õpetajatega tülitseisin tihti, nad toppisid koguaeg oma nina minu asjadesse/.../

Sergei:

/.../ei midagi erilist, õppisin keskmiselt. Sain kõigiga normaalselt läbi. Meie klassis oli poisse rohkem, kui tüdrukuid seega meil oli väga lõbus...peale kooli tegime igasugu lollusi. Loomust olen ma vist laisk, sellepärast ma viiemees ei olnudki, koduseid ülesandeid ma ei teinud kunagi, õnnestus alati kuidagi ära nihverdada või maha kirjutada. Õpetajatega tuli vahest ka tülisid ette/.../

Pavel:

/.../koolis käimine oli paras nuhtlus, ainuke millepärast võib seal käia on see, et saab koolikaaslastega igasugu pulli ja trikke teha, esimesed kolm klassi käisin vist normaalselt koolis, neljandas jäin klassi kordama, peale seda muutus see minu jaoks igavaks. Polnud vist päeva, kui ma õpetaja käest sõimata ei saanud...ma olin selline, kes ei püsinud tunnis üldse paigal. Hinded olid mul halvad, põhiliselt kõik kolmed/.../

Tarmo:

/.../ainuke aine mis mulle meeldis oli arvutiõpetus, teised ained olid täiesti mõttetus. Õpetajad kohe oskasid teha tunni ebahuvitavaks. Peale kooli tihti käisime hulkumas ringi klassikaaslastega, vahest käisime ka tundide ajal. Klassikaaslastega sain läbi normaalselt/.../

Raul:

/.../õppimine pole mulle kunagi meeldinud, ma pidin koguaeg kõvasti pingutama, et midagi ära õppida. Mingi aeg vist kui olin 11. aastane loobusin pingutustest, sest oli kõrini. Milleks nii palju õppida, ehitusel saab ka näiteks väga palju teenida. Õpetajad olid meil koolis normaalsed, suuremaid tülisid nendega ma ei mäleta/.../

Arno:

/.../olin teises klassis viiemees, mis edasi sai ei tea isegi...lihtsalt mingi hetk kool enam ei huvitanud mind...paljud tegid koolist poppi...esimeses tunnis ei viitsinud ma kunagi käia, sest tahtsin alati magada, tädile aga valetasin, et tund jäi ära jms/.../

Siim:

/.../meil oli koolis äge, õpetajad olid sellised ohmud, et lasid enda kulul koguaeg nalja teha. Õppida ei viitsinud meil eriti keegi poistest, tegime kuidagi õppetüki maha. Tüüdid õpetajatega olid meil vahetpidamata, ainuke õpetaja kellega enamvähem läbi saime oli klassijuhataja, peale seitsmendat klassi tulin koolist ära, ei viitsinud enam koolis käia /.../

Läbiviidud uuringust selgus, et valdavalt enamusel kinni peetavates oli probleeme koolis õpetajatega ja suhetes koolikaaslastega. Põhjusteta puudumised ja halb käitumine tingis halva läbisaamise õpetajatega. Enamikel juhtudel said käitumisprobleemid alguse juba algkoolis, kaks kinni peetavat jäid kursust kordama ja üks loobus õpingutest peale seitsmendat klassi. Õppetööd võis raskendada ka koduste sotsiaalsete probleemide kandumine kooli. Kinni peetavad kirjeldasid enda käitumist koolis probleemseks, tundide segamine, koolist puudumine jne.

3.3. Alkoholi ja narkootikumide tarvitamine

Vitali:

/.../narkotsi pole veel oma elus proovinud ja ei proovi ka, aga alkoholi olen vist tarvitanud 13 aastasel. Suitsetan suhteliselt vähe, kokku ehk paar kolm aastat/.../

Mihhail:

/.../suitsetan juba üheksandast eluaastast, alguses ma ei teinud tihti. Alkoholi olen tarvitanud vist 12. aastasel. Narkootikume olen proovinud küll, ecstasy oli vist. Võibolla proovin kunagi veel/.../

Juri:

/.../joon ikka, põhiliselt kangemaid jooke. Suitsetan 9. eluaastast. Narkootikume olen proovinud, süstinud olen ka paaril korral/.../

Kalle:

/.../ikka teen suitsu ka ja viina ka joon. Põhiliselt jõime sõpradega vanas lasteaias, seal oli mõnus istuda keegi ei seganud. Kui kaua seda ei mäleta, vist neli aastat juba. Narkotsi olen proovinud küll/.../

Sergei:

/.../narkootikume olen proovinud mitu korda. Suitsetama hakkasin kaheksa aastaselt, jooma vist 12. aastaselt. Hiljem, kui hakkasin pidudel käima, siis ikka jõime enne pidu ennast täis. Vahest, kui liiga palju jõin, siis hakkas katus sõitma ja keegi ikka sai peksa minu käest/.../

Pavel:

/.../alkoholi olen tarvitanud 12. aastaselt, suitsetama hakkasin vist ka samal ajal. Narkootikume ikka olen proovinud, meil selle hankimisega probleeme ei ole, paljud tarvitavad. Mina olen põhiliselt proovinud ecstasyt ja amfetamiini/.../

Tarmo:

/.../jõin ja suitsetasin mingi 10. aastaselt vist, aga narkootikume proovinud ei ole. Jõin väga palju, tihti olin „mälukates”, sõprade käest sain tavaliselt järgmisel päeval teada oma vägitegudest /.../

Raul:

/.../olen kõike proovinud, suitsetama hakkasin 8. aastaselt, alkoholi vist 13. aastaselt. Pidudel olen ecstasyt ka proovinud, lahe oli. Joome sõpradega põhiliselt kodu juures pargis, seal on lahe olla ja rahvast käib ka vähe/.../

Arno:

/.../suitsetan seitsme aastaselt, alkoholi joon vist kümneselt. Narkootikume ei ole proovinud. Jooma hakkasin Tallinnas, tihti käisime Pirita metsas vorstikesi tegemas ja seal jõime ka viina jms/.../

Siim:

/.../jooma vist hakkasin 11. aastaselt, suitsetamine mulle nagu peale ei ole läinud nii, et suitsetasin väga harva. Ecstasit olen ka proovinud mitu korda, süstinud ei ole ja vaevalt hakkas/.../

Valdav osa intervjueeritavatest tarvitasid koolis ja kodus alkoholi ja narkootikume, mille tõttu tekkisid käitumisprobleemid nii kodus kui koolis. Intervjueeritavad alustasid suitsetamist ja alkoholitarmistamist vanuses 8-13 eluaastat. Enamus nende poolt toimepandud kuriteod olid toimepandud alkoholijoobes. Kinni peetavate sõnul said nad vabalt osta alkoholi ja tubakatooteid väiksematest kauplustest.

3.4. Sõprade mõju

Vitali:

/.../võibolla mingi mõju ka on... mul on küll sõpru kellel ei ole kodu, nad elavad mahajäetud majades, neid õnneks on meie kandis küllaga. Paar sõpra süstivad endale narkootikume, võibolla neid vaadates mul ei olegi mingit tahtmist narkootikume proovida, minu jaoks on see põhimõtteline, ma ei taha nii lõpetada nagu nemad/.../

Sergei:

/.../mul ei ole palju sõpru, kuid on palju tuttavaid, kellega me koos ringi käime, pidu paneme jne/.../

Pavel:

/.../mul on kaks head sõpra...üks neist on varem kinni istunud ja tema on meie jaoks nagu autoriteet...paljud minu tuttavad on olnud kriminaalkorras karistatud...tavaliselt mina oma tegemistest kellelegi ei räägi peale sõprade...nendele võin alati kindel olla, sest nemad kunagi maha mind ei müü/.../

Teised intervjuueeritavad ei soosinud kirjeldada suhteid sõprade ja tuttavatega. Olemas olevatest vastustest on võimalik järeldada, et kinni peetava tutvusringkond on jätnud negatiivse jälje tema käitumises ning on kujundanud tema edasist käekäiku.

3.5. Agressiivsus ja füüsiline vägivald

Vitali:

/.../meil kakeldakse päris tihti...korra nädalas tuleb mõni kaklus meie seltskonnas ikka ette. Võõrastega tänaval tüli ma ei ole norinud, kuid ühe korra oleks küll ühe narkariga poes peaaegu käsipidi kokku läinud/.../

Mihhail:

/.../vihastan kõige rohkem siis, kui olen alkoholi tarvitanud...peksa võin anda kellele iganes...muidu olen ikka normaalne, rahulik, tühja asja pärast kallale nüüd küll ei lähe kellelegi/.../

Juri:

/.../kui ikka vaja, siis annan vastu lõugu ka...ma olen vist iseloomust selline äkiline...endast nooremaid ma ei puutu/.../

Kalle:

/.../koolis kaklesin päris tihti...mõni kohe oskas mind endast välja viia...ma lähen endast väga kergesti välja. Sõpradega ma küll ei kakle tavaliselt...kuid oleme paarile vennikesele kambaka teinud küll/.../

Sergei:

/.../kaklemine on meil tavaline asi...koolis saab ka tihti kakelda...vahest olen ka vennaga tülitseenud nii kõvasti, et on läinud kakluseks...siis on küll isegi toolid lennanud üksteise suunas. Ööklubis need, kes mind tunnevad minuga norida igal juhul ei julge/.../

Pavel:

/.../mulle ei meeldi kui keegi mind solvab jne...annan kohe peksa...olen ise ka peksa saanud. Olen kakelnud lapsest saadik...korra olen ka isaga kakelnud, kui ta purjus oli ja tahtis mulle kolki anda/.../

Raul:

/.../kaine peaga eriti ei kakle...aga, kui purju joon siis kohe nagu tahaks jõudu proovida....kasuisaga olen mitu korda kakelnud, tema jõud käib küll üle aga ikkagi ma ei lase ennast lüüa/.../

Osad intervjueeritavad ei soovinud vestelda sellel teemal. Need kes olid valmis vastama olid ka väga napsõnalised. Vestlustes selgus ka, et omavaheliste konfliktide lahendamisel vägivalda kasutavad vanemad kalduvad seda tegema ka laste distsiplineerimisel. Kodu ärev õhkkond tihti sundis last, et ennast kaitsta, agressiivselt käituma. Paljudel juhtudel nähtub, et respondent on muutunud agressiivseks peale alkoholi tarvitamist. Teatavasti alkohol võib vähendada inimese kontrolli agressiivse, vägivaldse käitumise üle.

3.6. Kinni peetava arvamus toimepandud kuriteost

Arno:

/.../varastasin ja röövisin põhiliselt telefone ja rahakotte...selleks, et paremini elada...raha oli vaja ka suitsude ja alkoholi ostmiseks... pidin seda tegema olude sunnil...kui vabadusse saan siis enam varastama ei hakka, lähen kuhugi tööle, kus normaalset palka makstakse/.../

Raul:

/.../tegin seda raha pärast...kuskilt pidi raha ju hankima...ostsin endale selle raha eest suitsu, viina, süüa, riideid jms...kodus taskuraha praktiliselt ei antud. Tean, et nii ei tohi aga mul polnud teist võimalust endale raha hankimiseks...need, kes peksa said olid selle ka ära teeninud niisama ma kedagi peksnud ei ole/.../

Mihhail:

/...ikka raha pärast...müüsin varastatud tööriistad maha ja sain endale lubada paremat elu...ükski vist küll ei oleks varastama läinud...enam küll ei läheks varastama (muigab)...kui siit välja saan lähen tööle/.../

Vitali:

/...arvan, et kõige põhjuseks oli seltskond, kellega ma lävisin ja kindlasti tahtsin ka paremini elada...ühesõnaga raha oli vaja/.../

Uute kuritegude sooritamise riskihindamisel on need kinni peetavate interpreteeringud väga olulised. Kinni peetavad püüavad enda toimepandud kuritegusid neutraliseerida ning vähendada sellega kaasnevat süütunnet. Kuritegusid põhjendati vajadusega hankida endale elatisvahendeid. Kõik kinni peetavad tunnistasid oma süüd osaliselt, peksmistega tekitatud kehavigastusi kuritegudeks ei tahtnud pidada. Sellise arvamuse oli kujundanud nende sõnul asjaolu, et mitmed eelnevalt toimepandud kuriteod olid jäänud karistuseta ja ka nende vastu suunatud vägivald oli jäänud karistuseta. Kinni peetavate arvates olid peksmised sedavõrd tühised, et politsei ei oleks pidanud küll selle pärast vaeva nägema. Ükski kinni peetav ei tunnistanud toimepandud kuriteos siirast kahetsust, kuigi üritati kahetsust teeselda.

ARUTELU JA KOKKUVÕTE

Käesolev uurimus käsitleb individuaalseid, perekondlikke, eakaaslaste, kooli ja naabruskonnaga seotud riskitegureid, mis mõjutavad antisotsiaalse ja delikventse käitumise arengut. Kinni peetavate jutustustest on selgunud palju dramaatilisi ja pettumust täis mälestusi oma lapsepõlvest. Arvestades kinni peetavate jutustusi enda lapsepõlvest ja perekonnast võikski oletada, et antud lapsed astuvad kuritegelikule teele. Kinni peetavad kirjeldasid perekonnas nende vastu suunatud emotsionaalset kui ka füüsilist vägivalda, hooletussejätmist, hülgamist, ükskõiksust jms. Siinkohal võiks öelda, et perekonnas valitsevate suhete kvaliteet mõjutab väga oluliselt lapse isiksuse kujunemist. Analüüsides kinni peetavate jutustusi järelalus asjaolu, et nende interpreteeringud kogetud vägivaldast nii peres kui mujal on põhjuseks ka nende vägivaldsusele. Kodu mõju on käitumishälvete teket soodustavate tegurite hulgas kindlalt esikohal, sest kodu on lapsele esimene sotsiaalne maailm, mis kujundab tema maailmavaate, iseloomu, huvide aluse.

Need lapsed, kes on jäetud kooli ukse taha ja tihti ka kodude uste taha on ühiskonna seisukohalt ohufaktor ning tihti viib nende noorte delikventne käitumine nad ühiskonnaga vastuollu. Kõigil kinni peetavatel olid probleemid koolis käimisega, osad jäid kursust kordama teised aga heideti koolist välja. Vestlusel oli selgelt näha, et nende silmaring on kitsam ja eneseväljendusoskus on piiratud. Üldjuhul koolist väljalangemiste ja kursuste kordamise põhjuseks on akadeemiline edutus, millele lisanduvad sotsiaalsed probleemid. Seega võib haridustee katkemist pidada riskifaktoriks nii kuritegelikule teele sattumisel kui ka retsidiivsuse kujunemisel. Meie kiirelt arenevas ühiskonnas tagab inimese edukuse koolis lastele toimetulekuoskuste kujundamine. Kui selles protsessis ei ole vanemate koostöö kooliga aktiivne, on kooli roll leida sobivad viisid vanemate kaasamiseks.

Intervjueeritavate varajast alkoholitarvitamist nad ise hälbivaks ei pea. Alkoholi kättesaamiseks kasutati vanemaealiste sõprade abi, paljudel juhtudel ostsid nad alkoholi ise väiksematest kauplustest ilma takistusteta. Tihti tarbiti alkoholi ka vanemate sõprade ja tuttavate seltskonnas. Uurimustulemustest nähtub, et 100% intervjueeritavatest tarvitasid alkoholi ja tubakatooteid ja 70% on vähemalt korra tarvitanud narkootikume.

Retsidiivsusrisiki hindamisel antud kinni peetavatel on minu arvates oluline arvestada nende endi interpreteeringuid enda süüst toimepandud kuritegudes. Enamus kinni peetavaid tunnistasid enda süüd vargustes ning samas eitasid enda süüd vägivalda kasutatavates kuritegudes, nende arvamusel kohaselt ei olnud need piisavalt jõhkrad, et selle eest neid karistada. Kinni peetavad püüdsid leida õigustust toimepandud kuriteole.

Arvestades perekonna riskitegurite rohkust ja tähtsust antisotsiaalse ja kuritegeliku käitumise kujunemisel, on perekond kui sekkumise kontekst kuriteoennetuse seisukohalt äärmiselt tähtis. Sama tähtis on kuriteoennetamisel ka kooli keskkond. Koolis on olemas pädev personal, kes aitaks noorukil areneda täisväärtuslikuks kodanikuks. Lastele võiks pakkuda konstruktiivseid ja lõbusaid tegevusi nt nädalalõpu ja koolijärgsed programmid, tantsuõhtud, üldkasulik töö ja muud taolised üritused. Laste käitumisprobleemide ja teiste negatiivsete tulemuste ärahoidmisel oleks kindlasti mõjusad kodukülastuse programmid ja muu pereteraapia. Kooli ja kodu ühine ülesanne on anda lastele vajalikud toimetulekuoskused.

Alaealiste kuritegevuse ennetamisel on kaks olulist tulemust. Esiteks väheneb kuritegevuse tase ja teiseks, kui isik ei pane alaealisena toime kuritegusid, on suurem tõenäosus, et ta ei hakka ka täiskasvanuna kuritegelikult käituma.

Intervjueeritavate kinni peetavate suhtes on preventiivse tööga hiljaks jäänud või see ei ole omal ajal tulemust andnud. Nüüd on vajalik nende isikutega tegeleda kinnipidamisasutuses väga aktiivselt, muutmaks nende mõttemaailma ja ellu suhtumist. Eeluurimise all olevatele alaealistele kinni peetavatele peaks koostama lisaks praegu läbiviidava Equip programmile veel teisigi programme vangistuses oldud aja sisukaks ja kasulikuks veetmiseks. Alaealiste kinni peetavate suhtes ei tohiks kasvatusprotsess jääda vanglas lõppenuks, vaid vastupidiselt peab hoogu juurde saama. Sellesse töösse tuleks kaasata kindlasti selle ala aktiivseid spetsialiste, pedagooge, psühholooge, neid kes omavad siirast soovi ja on suutelised aitama neid alaealisi, kes on oma elus teinud vale valiku. Alaealisele, kes on juba kuriteo toime pannud, tuleks leida selline karistus või tema suhtes tuleks kohaldada selliseid mõjutusvahendeid, mis aitaks tal selgusele jõuda oma teo negatiivsetest tagajärgedest ning oleks abiks tema paranemisel, et ta tulevikus uuesti kuritegelikule teele ei satuks.

РЕЗЮМЕ

Из бесед с заключёнными выявилось много драматических и полных разочарования воспоминаний о своем детстве. Исходя из этих бесед, можно предположить, что эти дети окажутся на преступном пути. Заключённые описывали эмоциональное и физическое насилие в семье направленное против них, чувства отверженности и безразличия. Здесь нужно отметить, что качество отношений в семье очень влияет на формирование личности ребёнка. Влияние семьи является одной из главных причин появления ненормального поведения у детей, поскольку именно семья является первой социальной средой ребёнка, которая формирует его взгляды на жизнь, его характер и интересы. У всех заключённых были проблемы с посещением школы, часть повторяла учебный курс, других просто исключали из школы. Беседы показали, что их кругозор узок и самовыражение ограничено. Поэтому прерывание образования можно считать фактором риска как оказаться на преступном пути так и риском формирования рецидивности.

Опрошенные заключённые не считают употребление алкоголя в раннем возрасте ненормальным явлением. Для приобретения алкоголя использовали старших по возрасту друзей, также покупали сами в маленьких магазинах беспреградно.

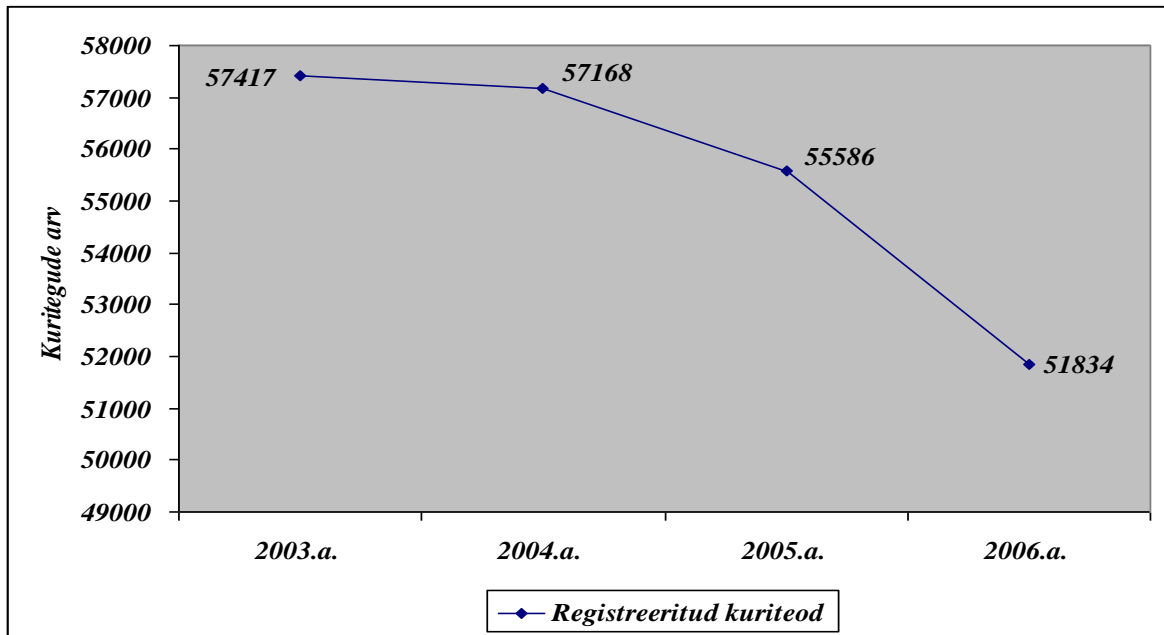
При оценке риска рецидивности необходимо исходить из личной интерпретации своей вины совершённого преступления.

В отношении опрошенных несовершеннолетних опоздали с превентивной работой или она не дала результатов. Теперь нужно с ними в местах заключения заниматься более активно, чтобы как-то изменить их взгляды на жизнь. Кроме существующей программы Equip нужно создать ещё определённые социальные программы. Процесс воспитания несовершеннолетних в местах заключения не должен оставаться законченным, наоборот он должен набирать размах. К этому должны привлекаться активные специалисты, педагоги, психологи, которые искренне хотят помочь молодым людям оказавшимся на преступном пути. К нарушившим закон несовершеннолетним необходимо найти такие меры наказания и меры влияния, которые помогут им разобраться в негативных последствиях совершённого преступления и помогли бы измениться, чтобы в будущем не повторять своих ошибок.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

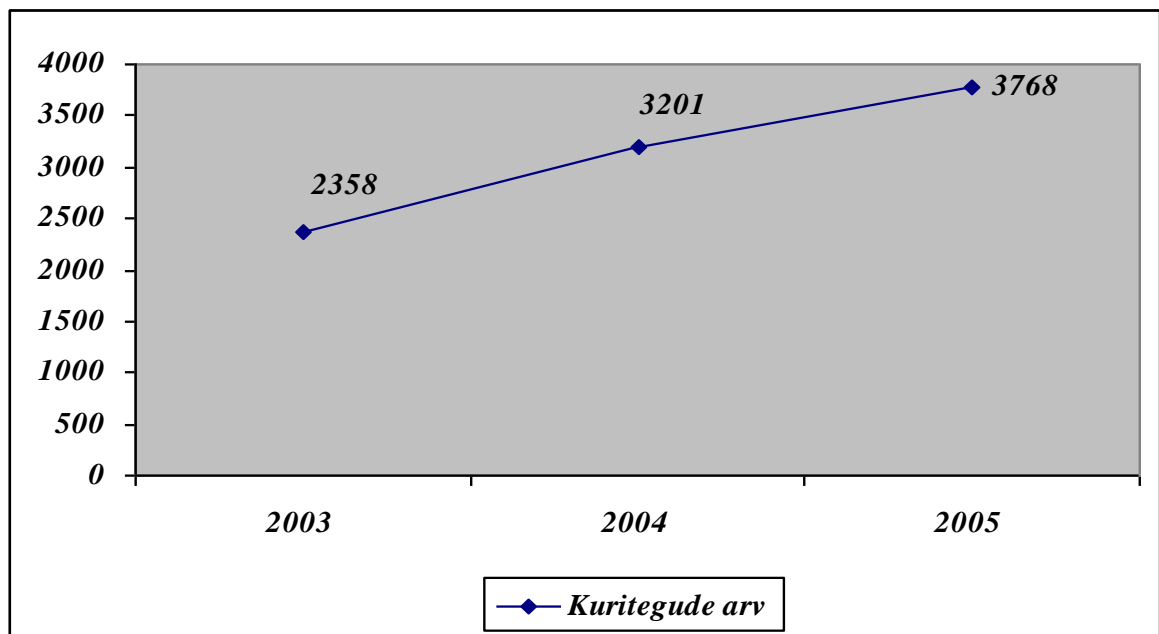
1. Allaste, A.-A. 2004. Trendid koolinoorte uimastitarvitamises. Tallinn, TPÜ kirjastus.
2. Берон, Р.; Ричардсон, Д. 1997. Агрессия. Перевод на русский язык, Меленевская, С; Викторова, Д; Шпак, С. С.- Петербург: Питер Пресс.
3. Borisso, J.; Vassilevska, L. 1985. Alkohol ja lapsed. Tallinn.
4. Goldstein, S. 1997. Attention-deficit/ hyperactivity disorder : implications for the criminal justice system.
<http://www.iac-on-encarta.com/advanced...>
5. Hay, D.; Loeber, R. 1997. Key issues in the development of aggression and violence from childhood to early adulthood. Annual Review of Psychology.
6. Pajula, A. 1998. Sipelgad püksis. Rahutud ja hüperaktiivsed lapsed on tavatult sage nähtus. Ei seisa pudeliski paigal. Tallinn.
7. Penthin, R. 2001. Warum ist mein kind so aggressiv? Urania-Ravensburger Dornier-Medienholding, Berlin.
8. Renshaw, D. 1974. The Hyperactive Child. Chicago.
9. Raielo, R. 1998. Hüperkineetilised e. aktiivsuse- ja tähelepanuhäired lapseas.
10. Ranne, A. 1998. Lapse agressiivsuse kui sotsiaalse arengu hälbe tekkemehhanismid perekonnas. Riigikaitse Akadeemia Toimetised.
11. Schell, A. 1997. A prospective study of hyperactive boys with conduct problems and normal boys: adolescent and adult criminality. Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry.
12. Snyder, H.N.; Sickmund, M. 1997. Juvenile offenders and Victims.
<http://ojjdp.ncjrs.org/pubs/juvoff/contents.html>
13. Soonets, R.; Loko, J.; Loko, T.-M.; Roomeldi, M.; Pöldsepp, I.; Haldre, L.; Altosaar, K.; Heido, R.; Popova, A.; Saar, S. 1997. Laste väärkohtlemine. Tartu: AS Atlex.
14. Talu, A.; Abel, K.; Kutsar, K.; Laastik, L.; Allaste, A.-A.; Ahven, A.; Neuman, A. 2005. Narkomaania Eestis 2005. Tervise arengu instituut.
http://eusk.tai.ee/failid/Narkomaania2005_A5.pdf
15. Valk, A. 1998. Intelligentsus.
<Http://www.ut.ee/PS/Ointelligentsus.html>

LISA 1

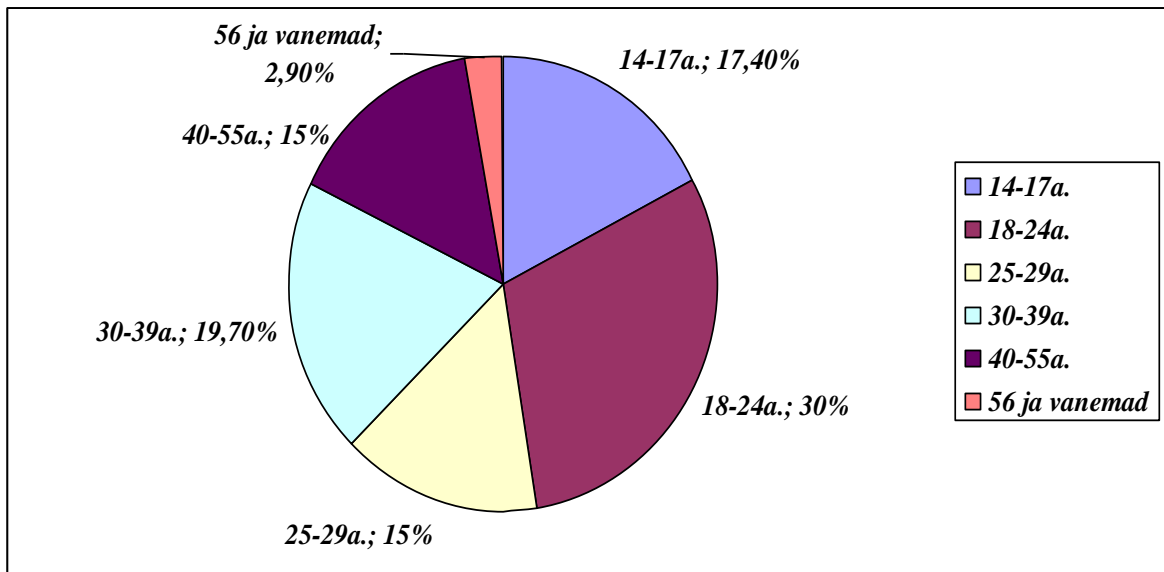
Joonis 4. Registreeritud kuriteod 2003 – 2006.

Allikas: Justiitsministeerium.

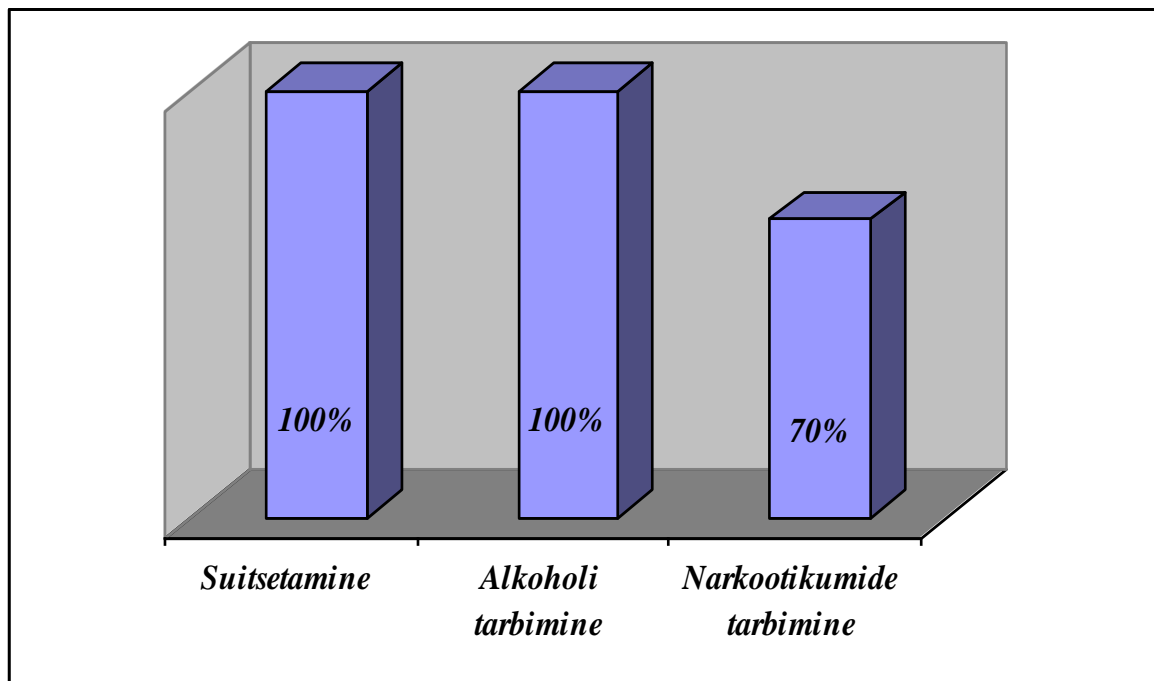
Joonis 5. Alaealiste toime pandud kuritegude arv kindlaks tehtud kahtlustatavaga kuritegudes aastail 2003-2005.

Allikas: Justiitsministeerium.

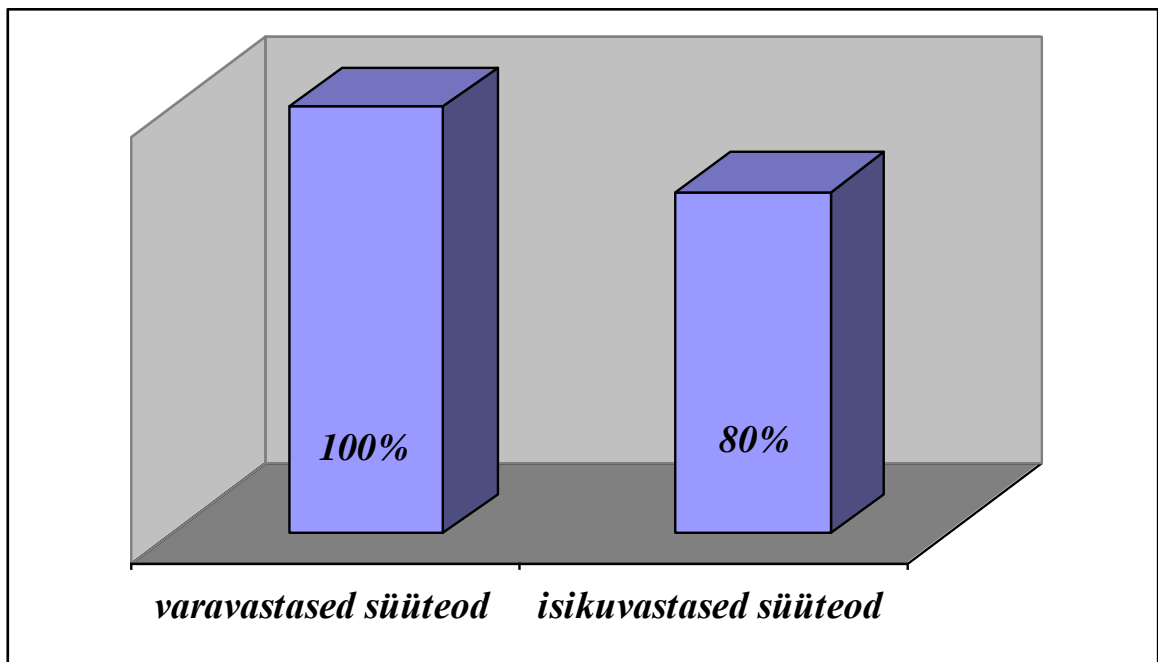

Joonis 6. Kuritegudes kahtlustatavate vanuseline jaotus.

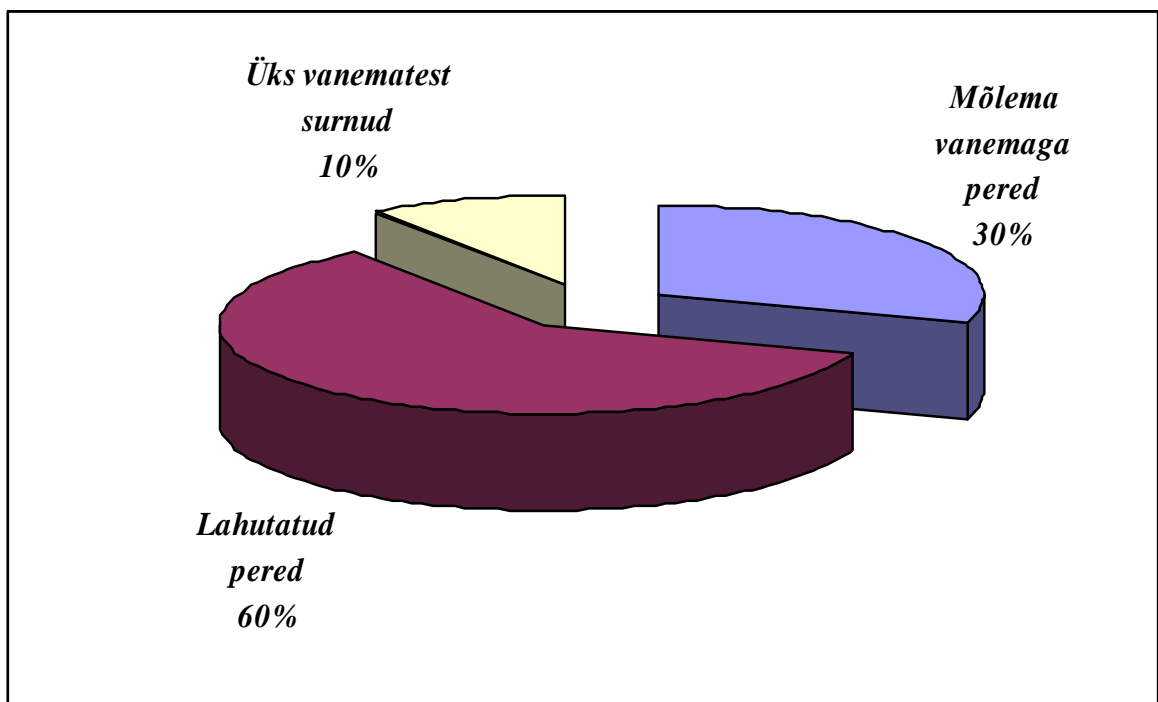
Allikas: Justiitsministeerium.

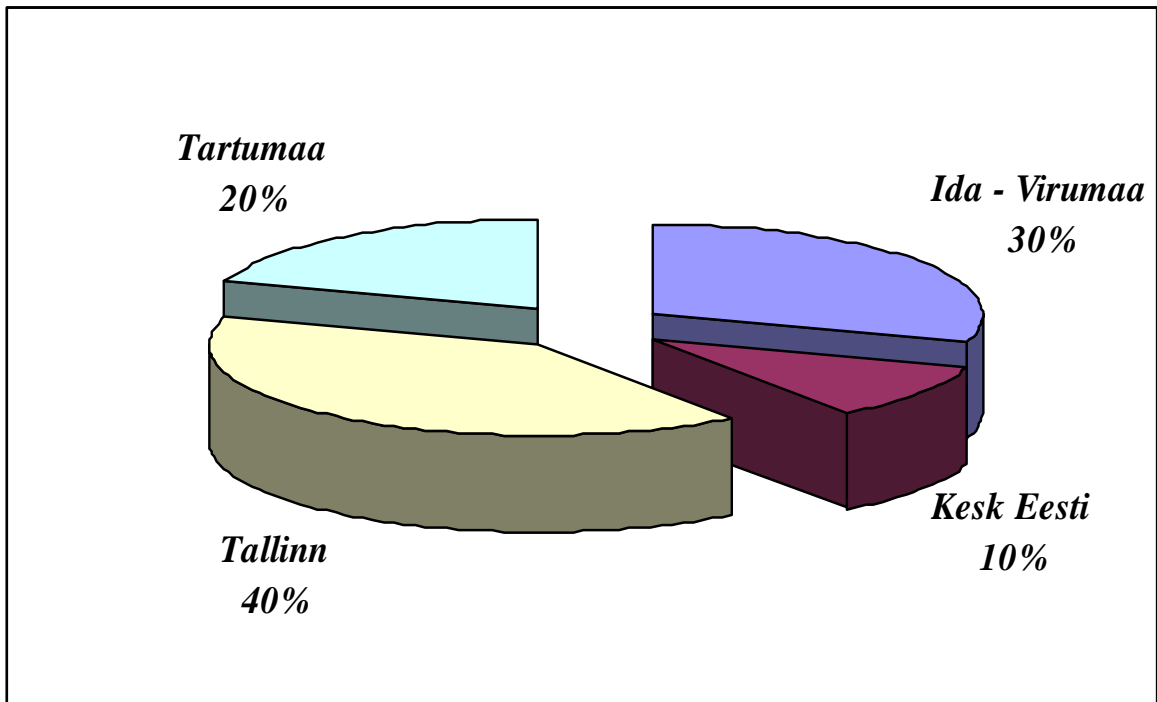
Joonis 7. Intervjueeritavate kinni peetavate osakaal, kes tarvitasid alkoholi, narkootikume ja suitsetasid.

Joonis 8. Intervjueeritavate kinni peetavate osakaal toimepandud kuritegude järgi.

Joonis 9. Intervjueeritavate kinni peetavate osakaal vanemate olemasolu järgi.

Joonis 10. Intervjueeritavate kinni peetavate osakaal elukoha järgi.